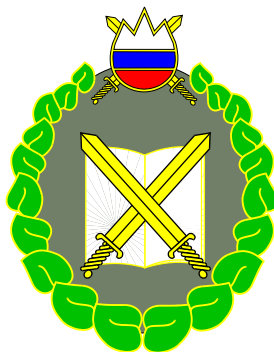

**ŠOLA ZA ČASTNIKE
21. GENERACIJA
SPECIALIZACIJA PEHOTA**

ZAKLJUČNA NALOGA

**ODGOVORNOST POVELJNIKA V MEDNARODNI OPERACIJI ALI
MISIJI**

Kandidat-slušatelj: desetnik, Žigmond Balog

Mentor: VVU XII. r. mag. Gregor Potočnik

Maribor, avgust 2010

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO

Slovenska vojska
Poveljstvo za doktrino, razvoj,
izobraževanje in usposabljanje
Šola za častnike

Številka:

Datum:

ZAKLJUČNA NALOGA

ODGOVORNOST POVELJNIKA V MEDNARODNI OPERACIJI ALI MISIJI

Kandidat-slušatelj: desetnik, Žigmond Balog

Mentor: višji vojaški uslužbenec XII. razreda, Gregor Potočnik

Maribor, avgust 2010

POVZETEK

Vojaški poveljniki po mednarodnem pravu odgovarjajo tako za svoje odločitve kot tudi za ravnanje svojih podrejenih. Odgovornost vojaških poveljnikov ureja od druge svetovne vojne naprej institut poveljniške odgovornosti, ki predpisuje v katerih primerih je poveljnik lahko obsojen pred Mednarodnim kazenskim sodiščem. Vojaški poveljniki danes svoje delo opravljajo pretežno v mednarodnih operacijah ali misijah in ne več v vojnah v klasičnem smislu, kar pa ne pomeni, da je njihova odgovornost kaj manjša. Institut poveljniške odgovornosti se uveljavlja tudi v mednarodnih operacijah in misijah, poveljniki pa morajo pri opravljanju svojega dela ravnati v skladu s svojo domačo zakonodajo, saj največkrat odgovarjajo za svoje ravnanje pred domačimi sodišči. Pravil ki uravnavajo in omejujejo poveljnikovo delo na mednarodni operaciji ali misiji je relativno veliko, njihovo poznavanje pa je ključnega pomena za nemoteno delo pri izvrševanju nalog v tujini.

Ključne besede: poveljniška odgovornost, mednarodne operacije ali misije, podpora pri odločanju, mednarodno vojno in humanitarno pravo.

SUMMARY

Military commanders are responsible for their own decisions as for the actions of their subordinates by international law. Command responsibility as an institute of international law was established after the World War II and it prescribes in which cases commanders can be sentenced by the International Criminal Court. Today military commanders do their jobs mostly in peace keeping operations and not in classical wars, but that does not mean their responsibility is any smaller. The institute of command responsibility is also applicable in peace keeping operations and the commanders must act in accordance with their national law because in most cases they are prosecuted in their own country. There are many rules which regulate and limit the work of commanders in peace keeping operations and they are very important for smooth execution of military tasks abroad.

Key words: command responsibility, peace keeping operations, decision support, international law of war and international humanitarian law.

KAZALO

POVZETEK	I
SUMMARY	II
KAZALO	III
1 UVOD	1
2 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST	3
2.1 RAZVOJ POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI V MEDNARODNEM KAZENSKEM PRAVU	4
2.2 PREDPOSTAVKE POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI	5
2.3 OPUSTITEV NADZORSTVA NAD PODREJENIMI	6
2.4 KRIVDA	7
2.5 MEDNARODNA HUDODELSTVA	8
2.5.1 Genocid	8
2.5.2 Hudodelstva zoper človečnost	8
2.5.3 Vojna hudodelstva	9
1.4 AGRESIJA	11
3 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN MISIJAH	12
3.1 MIROVNE OPERACIJE	12
3.2 PRAVNI OKVIR MIROVNIH OPERACIJ	13
4. NORMATIVNA UREDITEV POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI	14
4.1 REPUBLIKA SLOVENIJA	14
4.2 NATO	17
4.2.1 Oblikovanje in vsebina pravil delovanja	17
4.2.2 Funkcije pravil delovanja	19
4.2.3 Temeljna načela uporabe pravil delovanja	20
5 PODPORA POVELJNIKOM PRI ODLOČANJU	21
7 PRIMER NEMŠKE VOJSKE V OMLT	23
8 SLOVENSKA VOJSKA V OMLT	25
9 ZAKLJUČEK	27
10 LITERATURA	29
11 VIRI	30
12 SEZNAM KRATIC	31
IZJAVA O AVTORSTVU	32

1 UVOD

Pripadniki Slovenske vojske na podlagi mednarodnih pogodb in članstva v mednarodnih organizacijah že vrsto let sodelujemo v mednarodnih operacijah in misijah. Pri svojem delovanju smo vezani na določena pravna pravila, tako notranja kot tudi mednarodna. Za kršitve teh pravil so vojaki odgovorni disciplinsko, odškodninsko in tudi kazensko. Eden od institutov mednarodnega kazenskega prava je tudi poveljniška odgovornost, ki zagotavlja odgovornost vojaških in civilnih poveljnikov zaradi opustitve nadzora nad svojimi enotami, ki so prekršila določena pravna pravila.

Formalno odgovornost poveljnika omenja tudi Vojaška doktrina Slovenske vojske, ki definira poveljevanje kot pristojnost predpisano z zakonom, ki jo potrebuje poveljujoči za načrtovanje, organiziranje, vodenje in kontrolo dodeljenih sil. Je proces, v katerem uveljavlja svojo voljo in namen ter ju prenaša na podrejene. Temelji na vrednotah Slovenske vojske, strokovnosti in voditeljskih sposobnostih poveljnika, na normativnih aktih, ki poveljniku dajejo formalno avtoriteto in odgovornost, ter na učinkovitem in zanesljivem sistemu poveljevanja in kontrole. V okviru poveljevanja se izvaja tudi menedžment. Za razliko od civilne sfere, kjer je proces menedžmenta osnova dodeljevanja in kontrole kadrovske, materialne in finančne virov, je osnovna funkcija vodenja vojaške organizacije poveljevanje, ki temelji na zakonskih pristojnostih in odgovornostih za uporabo enote. Varnost in zaščita sil na območju operacije sta poveljniški odgovornosti. V dokumentih poveljevanja mora biti jasno opredeljena odgovornost za lastne sile in za civilne sile, ki sodelujejo v operaciji (po Furlan in drugi, 2006, str. 63–78).

Pripadniki Slovenske vojske morajo poznati, spoštovati in izvajati pravila mednarodnega prava oboroženih, ki obvezujejo Republiko Slovenijo, Slovenija pa ima mednarodnopravno obveznost, da kot pogodbenica mednarodnih pogodb pripadnike svoje vojske podrobno seznanijo s temi pravili in načeli. Od pripadnikov slovenske vojske se tudi pričakuje poznavanje celotnega sklopa notranjega in mednarodnega prava, ki urejajo delovanje v mednarodnih operacijah in misijah (Sancin in drugi 2009, 23). Poznavanje pravil in načel delovanja je še toliko bolj pomembno za poveljniški kader, saj je le ta odgovoren za usposabljanje in urjenje svojih podrejenih v skladu z veljavnimi pravili in nenazadnje tudi sam odgovarja za dejanja svojih podrejenih.

Zaključna naloga je sestavljena iz uvoda, jedra in zaključka. V uvodu opredelim sestavo zaključne naloge, cilje in pomen, raziskovalno vprašanje in metode dela. V jedru opišem institut poveljniške odgovornosti, poveljniško odgovornost v mednarodnih operacijah in misijah, normativno ureditev poveljniške odgovornosti v Republici Sloveniji in zavezništvu Nato in opišem podporo poveljnikom pri odločanju. V zadnjih dveh poglavjih obravnavam naloge in delovanje nemške vojske v OMLT v Afganistanu in poskušam potegniti vzporednice z bodočim delovanjem Slovenske vojske v OMLT jeseni 2010. V zaključku povzamem svoje ugotovitve in podam odgovor na raziskovalno vprašanje.

Cilj moje zaključne naloge je definirati poveljniško odgovornost, še posebej na mednarodnih operacijah in misijah, ter predstaviti pravne podlage po katerih vojaški poveljnik odgovarja za svoje odločitve ter nenazadnje dejanja svojih podrejenih. V zadnjih dveh poglavjih je moj namen prikazati primer poveljniške odgovornosti in aplicirati primer na slovenski OMLT.

V svoji zaključni nalogi si zastavljam naslednje raziskovalno vprašanje: »Kateri pravni akti obravnavajo odgovornost poveljnika na mirovni operaciji ali misiji?«

Metode dela, ki jih uporabim pri pisanju zaključne naloge so analiza in interpretacija primarnih in sekundarnih virov pri opisu pravnih podlag, opisno metodo pri razlagi teoretičnih konceptov kot so poveljniška odgovornost, mirovne operacije, pravila delovanja, uporaba sile, nacionalne omejitve in razlagi delovanja nemške ter slovenske OMLT v Afganistanu ter zgodovinsko razvojno analizo pri opisu razvoja poveljniške odgovornosti v mednarodnem kazenskem pravu.

2 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST

Vprašanje odgovornosti nasploh in posebej poveljniške odgovornosti za kršitve določb mednarodnega vojnega prava predstavlja eno izmed razmeroma redko obravnavanih, zato pa v precejšnji meri nejasnih in celo protislovnih vprašanj tega področja v celoti. To stanje je mogoče po eni strani obrazložiti z dokaj maloštevilnimi, bolj ali manj jasnimi usmeritvami, ki se glede te odgovornosti nakazujejo v mednarodni regulativi, po drugi strani pa gre za dejstvo, da se ob teh, v glavnem precej splošnih mednarodnih pravilih, omenjena vprašanja znotraj posameznih držav urejajo s številnimi predpisi (kazenska zakonodaja, pravila vojaške službe, disciplinski predpisi, navodila ali priročniki za spoštovanje določb MVP), ki niso vselej usklajeni z omenjenimi mednarodnimi načeli, največkrat pa niti med sabo, zato pa v celoti težko primerljivi tudi med posameznimi državami. Načela, pravila in praksa, ki zadevajo vojaško disciplino in merila glede odgovornosti poveljnikov za kršitve MVP, so zaradi tega pogosto različni ne le v podrobnostih, temveč tudi glede temeljnega pristopa in usmeritve. Razen tega se specifičnost obravnavane problematike kaže tudi v njeni sporadičnosti: aktualna je le v razmeroma redkih obdobjih, največkrat po končanih oboroženih spopadih, ko se zaostri vprašanje osebne odgovornosti poveljnikov za te kršitve. Vse drugo pa se dogaja na področju sodnih disciplinskih postopkov, bodisi v miru ali v času vojne, zaradi česar ostaja ta problematika praviloma daleč od teoretikov sistema MVP, pa tudi brez širšega odmeva v javnosti in v mednarodnem prostoru (po Jogan, 1997, str. 169-186).

Poveljniška odgovornost je institut, ki se je razvil v mednarodnem kazenskem pravu, katerega namen je vzpostaviti odgovornost vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih za krivdno opustitev ustreznega nadzorstva nad podrejenimi, ki izvršijo mednarodna hudodelstva. Literatura deli poveljniško odgovornost na posredno in neposredno (po Sancin in drugi, 2009, str. 45–6).

Res je sicer, da je odgovornost poveljnikov, ki so načrtovali ali omogočili hudodelstva, v določenih primerih mogoče vzpostaviti tudi na podlagi klasičnih pravil nacionalnega prava o udeležbi in odgovornosti za opustitve, vendar pa ta pravila ne morejo zajeti vseh situacij, kjer se odgovornost poveljnikov kaže kot upravičena. V tem smislu je institut poveljniške odgovornosti varovalka pred tem, da bi se vojaški in civilni poveljniki izognili odgovornosti v primerih, ko klasična pravila o udeležbi in opustitvah niso kos specifičnim situacijam, značilnim za vojaške operacije in hierarhično organiziranost vojske.

Razlikovati je mogoče dve obliki poveljniške odgovornosti:

- Neposredna poveljniška odgovornost (direct command responsibility) je, kadar nadrejeni odredi izvršitev kaznivih dejanj. V takšnih primerih gre pravzaprav za obliko napeljevanja ali posrednega storilstva, zato za te primere poseben institut, ki bi urejal poveljniško odgovornost, ni potreben.
- Posredna poveljniška odgovornost pa je, kadar poveljnik opusti nadzor nad svojimi podrejenimi, ti pa izvršijo kazniva dejanja. V tem primeru gre za poveljniško odgovornost v ožjem smislu (poveljniška odgovornost strico sensu), ki je ni mogoče obravnavati po pravilih napeljevanja in posrednega storilstva, temveč jo je treba urediti v obliki posebnega instituta. Poveljniška odgovornost v ožjem smislu v doktrini mednarodnega kazenskega prava sproža številne polemike (po Sancin in drugi, 2009, str. 401).

2.1 RAZVOJ POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI V MEDNARODNEM KAZENSKEM PRAVU

Prvič v zgodovini mednarodnega kazenskega prava je institut poveljniške odgovornosti omenjen v IV. Haški konvenciji o zakonih in običajih vojne na kopnem iz leta 1907. Po koncu prve svetovne vojne je bil na mirovni konferenci v Versaillesu leta 1919 obravnavan predlog ustanovitve mednarodnega kazenskega sodišča, ki bi bilo pristojno soditi med drugim tudi tistim, ki so odredili, ali pa ki niso preprečili kršitev zakonov in običajev vojne, čeprav bi bili to lahko storili in bili dolžni storiti. Kljub temu, da se je zaveznikom uspelo dogovoriti o pregonu takšnih storilcev, do ustanovitve sodišča kasneje zaradi pomanjkanja politične pripravljenosti ni prišlo.

Do razcveta instituta poveljniške odgovornosti je prišlo šele po drugi svetovni vojni. Niti Statut vojaškega sodišča v Nürnbergu niti Statut vojaškega sodišča za daljni vzhod sicer nista vsebovala določb o poveljniški odgovornosti, kljub temu pa so sodišča ta institut uporabljala, spočetka za utemeljitev odgovornosti vojaških poveljnikov, kasneje pa tudi civilnih nadrejenih. Pozitivno pravno je bil na mednarodnopravni ravni institut poveljniške odgovornosti preciziran leta 1977 v 86. in 87. členu Prvega dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam iz leta 1949, kasneje pa v 3. odstavku 7. člena MKSJ. Ta določba je bila v praksi sodišča izrazito pogosto uporabljena, tako da se je izoblikoval bogat korpus judikature s področja poveljniške odgovornosti.

Najbolj obsežno in konkretizirano ureditev poveljniške odgovornosti v dosedanem razvoju mednarodnega kazenskega prava je prinesel 28. člen Rimskega statuta (Zakon o ratifikaciji Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (MRSMKS)). Določba tega člena predstavlja poskus kodifikacije načel poveljniške odgovornosti, kot so se izoblikovala v dotedanji sodni praksi. V celoti se določba 28. člena Rimskega statuta glasi:

»Odgovornost poveljnikov in drugih nadrejenih

Poleg drugih razlogov za kazensko odgovornost po tem statutu za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Sodišča:

a.) je vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, kazensko odgovorna za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storile enote pod njenim dejanskim poveljstvom in nadzorom oziroma pod njeno dejansko oblastjo in nadzorom kot posledico dejstva, da ni pravilno izvajal ali izvajala nadzora nad takimi enotami, če:

- je vojaški poveljnik ali oseba bodisi vedela ali bi zaradi takratnih okoliščin morala vedeti, da so njegove enote izvršile ali nameravale storiti taka kazniva dejanja, in

- vojaški poveljnik ali oseba ni izvedla vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon;

b.) glede odnosov med nadrejenimi in podrejenimi, ki niso opisani v prvem odstavku, je nadrejeni kazensko odgovoren za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storili podrejeni pod njegovo dejansko oblastjo in nadzorom, ker ni pravilno nadziral podrejenih, če:

- je nadrejeni vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja,

- so se kazniva dejanja nanašala na dejavnosti, za katere je bil nadrejeni dejansko odgovoren ali so bile pod njegovim nadzorom, in

- nadrejeni in izvedel vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon« (28. člen Rimskega statuta).

Bistvo določbe je mogoče strniti v štiri predpostavke, ki, če so podane kumulativno, vzpostavljajo poveljniško odgovornost:

1. oseba mora imeti status vojaškega poveljnika ali civilnega nadrejenega;
2. opustiti mora dolžno nadzorstvo nad podrejenimi;
3. podrejeni morajo izvršiti kazniva dejanja iz pristojnosti MKS;
4. podana mora biti ustrezna krivdna oblika nadrejenega.

Vsebina nekaterih predpostavk poveljniške odgovornosti se razlikuje glede na to, ali gre za vojaškega poveljnika ali civilnega nadrejenega (po Sancin in drugi, 2009, str. 401–3).

2.2 PREDPOSTAVKE POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI

Medtem kot Statut MKSJ izrecno ne odgovarja na vprašanje, ali se poveljniška odgovornost nanaša zgolj na vojaške poveljnike ali tudi na civilne nadrejene, Rimski statut glede tega vprašanja izrecno navaja. Določba o poveljniški odgovornosti je razdeljena na dva dela, prvi del nanaša na vojaške poveljnike (in z njimi izenačene osebe), drugi del pa na civilne nadrejene. S tem je Rimski statut uvedel »dvotirni režim« poveljniške odgovornosti, v katerem so predpostavke odgovornosti vojaških poveljnikov urejene strožje (po Sancin in drugi 2009, str. 403).

Problem pa nastaja drugje. Ker se poveljniška odgovornost razteza tako na vojaške poveljnike kot na civilne nadrejene, se zastavlja predvsem terminološko vprašanje ali je poimenovanje »poveljniška odgovornost« sploh ustrezno. Pridevnik »poveljniška« na nek način kaže na »vojaškost«, zato bi poimenovanju jezikovni puristi lahko očitali, da je skoraj preozko. Tako se je v angleškem govornem področju izraz *command responsibility* začel nadomeščati s širšim izrazom *superior responsibility*, v nemškem govornem področju pa se namesto o *Befehlsverantwortlichkeit* vse bolj govori o *Vorgesetztenverantwortlichkeit*. V tem pogledu bi bilo tudi pri nas mogoče namesti o »poveljniški odgovornosti« govoriti o »odgovornosti nadrejenih«.

Rimski statut se glede odgovornosti poveljnikov in drugih nadrejenih opredeljuje v III. Poglavju (Splošna načela kazenskega prava), v 28. členu (Odgovornost poveljnikov in drugih nadrejenih): » Poleg drugih razlogov za kazensko odgovornost po tem statutu za kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Sodišča:

(a.) je vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, kazensko odgovorna za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storile enote, pod njenim dejanskim poveljstvom in nadzorom oziroma pod njeno dejansko oblastjo in nadzorom kot posledico dejstva, da ni pravilno izvajal ali izvajala nadzora nad takimi enotami, če:

(i.) je vojaški poveljnik ali oseba bodisi vedela ali bi zaradi takratnih okoliščin morala vedeti, da so njegove enote izvršile ali nameravale storiti taka kazniva dejanja, in

(ii.) vojaški poveljnik ali oseba ni izvedla vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon;

(b.) glede odnosov med nadrejenimi in podrejenimi, ki niso opisani v prvem odstavku, je nadrejeni kazensko odgovoren za kazniva dejanja v pristojnosti Sodišča, ki so jih storili podrejeni pod njegovo dejansko oblastjo in nadzorom, ker ni pravilno nadziral podrejenih, če:

(i.) je nadrejeni vedel ali zavestno ni upošteval informacije, ki je jasno kazala na to, da so podrejeni izvrševali ali nameravali izvršiti taka kazniva dejanja,

(ii.) so se kazniva dejanja nanašala na dejavnosti, za katere je bil nadrejeni dejansko odgovoren ali so bile pod njegovim nadzorom, in

(iii.) nadrejeni ni izvedel vseh potrebnih in primernih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve storitve ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon« (Rimski statut, 28. člen).

Kot je razvidno iz zgornjega 28. člena Rimskega statuta, se z vojaškimi poveljniki izenačuje tudi osebe, ki formalno sicer nimajo tega statusa, vendar pa de facto nastopajo v vlogi vojaškega poveljnika. To pomeni, da relativno nizek položaj v vojaški hierarhiji ali pa odsotnost formalnih pooblastil sama po sebi še ne izključujeta možnosti uporabe instituta poveljniške odgovornosti. Po drugi strani pa zgolj formalni status vojaškega poveljnika ne zadošča za vzpostavitev poveljniške odgovornosti, temveč mora biti podana tudi dejanska moč poveljevanja. Če si konkurirata odgovornosti osebe, ki je bila formalno na mestu vojaškega poveljnika, in osebe, ki je dejansko nastopala v tej vlogi, po pravilih poveljniške odgovornosti odgovarja slednji (po Sancin in drugi 2009, str. 403). Razlikovanje med »dejanskim poveljstvom in nadzorom« (effective command and control) in »dejansko oblastjo in nadzorom« (effective authority and control) je dobilo svoje mesto v Rimskem statutu spričo ugotovitve, da so v oboroženih spopadih možne situacije, v katerih vojaški poveljniki izvajajo »dejansko oblast in nadzor« tudi nad enotami, ki jim sicer niso neposredno podrejene v verigi poveljevanja.

Poveljniška odgovornost je po Rimskem statutu predvidena tudi za civilne nadrejene, t.j. osebe, ki imajo efektivno oblast in nadzor nad določenim krogom podrejenih oseb, pri čemer pa ne nastopajo kot vojaški poveljniki. Nebistvenost uradnega položaja navaja v III. Poglavju (Splošna načela kazenskega prava), v 27. členu (Nebistvenost uradnega položaja):

(1). Ta statut se uporablja enako za vse osebe brez vsakršnih razlik, ki temeljijo na uradnem položaju. Še zlasti uradni položaj šefa države ali vlade, člana vlade ali parlamenta, izvoljenega predstavnika ali vladnega uradnika v nobenem primeru osebe ne oprosti kazenske odgovornosti po tem statutu, niti sam po sebi ni razlog za omilitev kazni.

(2). Imunitete ali posebna pravila postopka, povezana z uradnim položajem osebe, bodisi po notranjem ali mednarodnem pravu ne ovirajo Sodišča pri izvajanju jurisdikcije nad tako osebo (Rimski statut, 27. člen).

Razvidno je, da gre zlasti za ljudi na visokih položajih v državni upravi in v lokalnih skupnostih. Civilne nadrejene Rimski statut obravnava manj strogo kot vojaške poveljnike.

2.3 OPUSTITEV NADZORSTVA NAD PODREJENIMI

Naslednja predpostavka poveljniške odgovornosti pri vojaških poveljnikih je ta, da so opustili nadzor nad podrejenimi oziroma le-tega niso izvajali dovolj skrbno (failure to exercise control properly). Vojaški poveljniki so dolžni izvršiti vse primerne ukrepe, da zagotovijo spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani svojih podrejenih. Takšni ukrepi so zlasti naslednji (po Fenrick v Triffterer, 1999, str. 518–519):

- Poskrbeti, da so podrejeni ustrezno seznanjeni z mednarodnim humanitarnim pravom;
- poskrbeti za to, da se mednarodno humanitarno pravo spoštuje pri odločanju o načinu izvajanja vojaških operacij;
- vzpostaviti sistem poročanja, ki zagotavlja ažurno seznanitev vojaškega poveljnika z morebitnimi kršitvami mednarodnega humanitarnega prava;
- nadzorovati sistem poročanja in zagotavljati njegovo učinkovito delovanje;
- izvesti ustrezne ukrepe, v primeru da izvejo, da je prišlo do kršitev mednarodnega humanitarnega prava, ali da se le-te pripravljaajo.

Opustitev ustreznega nadzora nad podrejenimi kot predpostavka poveljniške odgovornosti je definirana v zgoraj navajanem 28. členu Rimskega statuta (III. Poglavje). Opustitev nadzora se torej lahko pojavlja v dveh oblikah:

1. kot opustitev preventivnih ukrepov (nepreprečitev ali neustavitev kaznivih dejanj podrejenih),
2. kot opustitev represivnih ukrepov (ne predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon).

Možni so preventivni ukrepi, dokler podrejeni še niso izvršili kaznivih dejanj. Vsak vojaški poveljnik, ne glede na njegov položaj v hierarhiji, je dolžan izdajati povelja, ki naj bi preprečila izvršitev kaznivih dejanj. Če so njegovi podrejeni že izvršili kazniva dejanja, potem pridejo na vrsto le še represivni ukrepi. Povsem nesporno velja tudi, da dolžnost represivnega ukrepanja vojaških poveljnikov ni izpolnjena, če poskrbijo le za površne ali le navidezne preiskovalne ukrepe oz. navidezno sojenje, z namenom, da bi varovali svoje podrejene. Glede pravnih posledic Rimski statut izenačuje primere, v katerih poveljnik ni preprečil kaznivega dejanja svojih podrejenih, kot se kaže opustitev represivnih ukrepov, in primere, ko so bila kazniva dejanja že izvršena, pa je poveljnik opustil potrebne ukrepe za preiskavo in pregon njegovih storilcev. Poveljnik v obeh primerih odgovarja, kot bi kazniva dejanja izvršil sam (po Sancin in drugi, 2009, str. 406).

2.4 KRIVDA

Za vzpostavitev poveljniške odgovornosti je potrebno, da nadrejena oseba ravna krivdno. Za vojaškega poveljnika RS določa, da odgovarja, kadar je vedel, da so njegove enote izvršile ali nameravale izvršiti kazniva dejanja, pa tudi kadar tega ni vedel, pa bi to moral vedeti (28.člen, III. Poglavje Rimskega statuta MKS). Prevedeno v jezik kazenskega prava to pomeni, da vojaški poveljnik odgovarja tako za naklep kot tudi malomarnost, zavestno kot nezavestno malomarnost. To pa še ne pomeni, da poveljniki vedno odgovarjajo za kazniva dejanja svojih podrejenih (objektivna odgovornost). V vsakem posamičnem primeru je potrebno preučiti okoliščine, ki utemeljujejo vsaj nezavestno malomarnost. Glede tega vprašanja se je Mednarodno kazensko sodišče za območje bivše Jugoslavije opredelilo, da je malomarnost vselej podana, kadar ima poveljnik na voljo informacije, ki bi mu morale vzbuditi sum o kaznivih dejanjih podrejenih (Sodba MKSJ z dne 20.2.2001). Rimski statut pa glede tega vprašanja ostaja abstrakten in govori o »takratnih okoliščinah«, zaradi katerih bi poveljnik moral vedeti za kazniva dejanja svojih podrejenih. Če se poveljniku dokaže vsaj nezavestna malomarnost in so izpolnjene tudi ostale predpostavke poveljniške odgovornosti, navaja, kot da bi kazniva dejanja, ki so jih izvršili podrejeni, izvršil sam. Taka rešitev je izjemno stroge narave. Če se takšna rešitev v okvirih nacionalnega prava zdi zelo nesprejemljiva, je za mednarodno pravo nujno potrebna. Glavni namen take strogosti je preprečiti, da bi si vojaški poveljniki zatiskali oči pred kaznivimi dejanji svojih podrejenih in odpraviti miselnost »manj ko vem, manj mi bo mogoče očitati« (po Sancin in drugi 2009, str. 411).

Kazensko pravo bi morali narediti jasno razlikovanje med odgovornostjo poveljnikov, ki so vedeli za dejanja podrejenih in jih naklepno niso preprečili, ter poveljnikov, ki so jim bila dejanja podrejenih neznan, pa bi za njih morali vedeti. Seveda v kratkem ni mogoče pričakovati spremembe določbe Rimskega statuta o poveljniški odgovornosti, lahko pa so države pogodbence pozorne pri implementaciji Rimskega statuta v domače kazensko pravo.

2.5 MEDNARODNA HUDODELSTVA

Poveljniške odgovornosti ni mogoče vzpostaviti za katero koli kaznivo dejanje, ki ga izvršijo podrejeni, temveč le za tista kazniva dejanja, ki so v pristojnosti Mednarodnega kazenskega sodišča, tako imenovana mednarodna hudodelstva; to so genocid, hudodelstva zoper človečnost, vojna hudodelstva in agresija. Sodišče mora ugotoviti, da so podrejeni izvršili katero izmed hudodelstev, pri čemer zadošča, da se to ugotovi v okviru sojenja nadrejenemu in ne zahteva se predhodna pravnomočna obsodba podrejenih (po Sancin in drugi 2009, str. 407).

2.5.1 Genocid

Po Rimskem statutu je genocid v 6. členu (genocid) opredeljen kot katero koli od naslednjih dejanj, storjenih z namenom v celoti ali delno uničiti neko narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino: (1.) pobijanje pripadnikov take skupine, (2.) povzročanje hudih telesnih ali duševnih poškodb pripadnikom take skupine, (3.) naklepno izpostavljanje takšne skupine življenjskim razmeram, ki naj privedejo do njenega popolnega ali delnega fizičnega uničenja, (4.) uvajanje ukrepov, ki preprečujejo rojstva v skupini, (5.) prisilno preseljevanje otrok ene skupine v drugo skupino. Prav tako je pojem genocida ureja Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida iz leta 1948. V Sloveniji genocid obravnava Kazenski zakonik Republike Slovenije in sicer v 14. poglavju (kazniva dejanja zoper človečnost), v 100. členu (Genocid), ki se ujema z določbo iz Rimskega statuta, dodatno pa pojasnjuje, da je za takšne vrste zločin v Slovenskem kazenskem pravu predvidena zaporna kazen najmanj 15 let (KZ RS, 100. člen).

2.5.2 Hudodelstva zoper človečnost

V 7. členu Rimskega statuta (hudodelstva zoper človečnost) nadaljuje pri opredeljevanju mednarodnih hudodelstev in v drugem delu natančno opisuje pojem hudodelstva zoper človečnost, pri katerem ta pojem pomeni katerokoli od naslednjih dejanj, ki so sestavni del velikega ali sistematičnega napada na civilno prebivalstvo ob vednosti storilca, da gre za tak napad: umor, iztrebljanje, zasužnjevanje, deportacija ali prisilna preselitev prebivalstva, zapor ali drug odvzem prostosti ob kršitvi temeljnih pravil mednarodnega prava, mučenje, posilstvo, spolno suženjstvo, vsiljena prostitucija, prisilna nosečnost, prisilna sterilizacija ali katera koli druga oblika primerljivo hudega spolnega nasilja, prisilno izginotje oseb, apartheid, preganjanje kakšne prepoznavne skupine ali skupnosti zaradi političnih, rasnih, narodnih, etničnih, kulturnih, verskih razlogov, razlogov, povezanih s spolom, ali drugih razlogov, ki so po mednarodnem pravu priznani kot nedopustni. Sem spadajo tudi druga podobna nečlovečna dejanja, ki naklepno povzročajo veliko trpljenje, hude telesne poškodbe ali okvare duševnega ali telesnega zdravja. Slovenski kazenski zakonik hudodelstva zoper človečnost obravnava v 101. členu (hudodelstva zoper človečnost) in za tak zločin predvideva kazen z zapornom najmanj petnajstih let (KZ RS, 101. člen).

2.5.3 Vojna hudodelstva

V primeru vojnih hudodelstev, pa Statut v 8. členu (vojna hudodelstva) navaja, da je sodišče pristojno za vojna hudodelstva, še posebej, če so storjena kot sestavni del načrta ali politike ali kot del obsežnega izvrševanja takih hudodelstev. V drugem odstavku opredeljuje, kaj vojna hudodelstva sploh so. Gre za hude kršitve Ženevskih konvencij z dne 12. avgusta 1949 in sicer katero koli dejanje zoper osebe ali premoženje, ki jih varujejo določbe ustrezne Ženevske konvencije: naklepno pobijanje, mučenje ali nečlovečno ravnanje, vključno z biološkimi poskusi, naklepno povzročanje velikega trpljenja ali hudih telesnih poškodb ali okvar zdravja, obsežno uničevanje in prilaščanje premoženja, ki ju vojaške potrebe ne upravičujejo in sta izvedeni protipravno in samovoljno, prisiljenje vojnega ujetnika ali druge zaščitene osebe, da služi v sovražnikovih oboroženih silah, naklepen odvzem pravice vojnemu ujetniku ali drugi zaščiteni osebi do poštenega in pravnega sojenja, protipravna deportacija ali premestitev ali protipravno pridržanje, jemanje talcev. Prav tako gre za hude kršitve zakonov in običajev, ki se uporabljajo v mednarodnih oboroženih spopadih po veljavnem mednarodnem pravu in sicer za dejanja, našteta v nadaljevanju. Te določbe prav tako veljajo za druge hude kršitve zakonov in običajev, ki se po veljavnem mednarodnem pravu uporabljajo v ne-mednarodnih oboroženih spopadih in so naštete v četrtem delu tega člena. To so:

- naklepni napadi na civilno prebivalstvo na splošno ali na posamezne civilne osebe, ki neposredno ne sodelujejo pri sovražnostih;
- naklepni napadi na civilne objekte, to je na objekte, ki niso vojaški cilji;
- naklepni napadi na osebe, objekte in naprave, material, enote ali vozila, vključena v človekoljubno pomoč ali mirovno misijo v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov, dokler so po mednarodnem pravu oboroženih spopadov upravičeni do enakega varstva kot civilne osebe ali civilni objekti;
- naklepna sprožitev napada z vednostjo, da bo tak napad povzročil tudi smrt in telesne poškodbe civilnih oseb ali poškodbe civilnih objektov, ali obsežno, dolgoročno in hudo škodo za naravno okolje, ki bi bila očitno čezmerna v primerjavi s skupnimi pričakovanimi, konkretnimi in neposrednimi vojaškimi prednostmi;
- napad ali bombardiranje nebranih mest, vasi, bivališč ali zgradb, ki niso vojaški cilji, s kakršnimi koli sredstvi;
- umor ali ranitev borca, ki se je vdal na milost in nemilost, potem ko je odložil orožje ali nima več sredstev za obrambo;
- zloraba bele zastave ali zastave ali vojaških oznak in uniforme sovražnika ali Združenih narodov ter razpoznavnih znakov po Ženevskih konvencijah, katere posledica je smrt ali huda poškodba osebe;
- neposredna ali posredna premestitev dela civilnega prebivalstva okupacijske sile na zasedeno ozemlje ali deportacija ali preselitev vsega ali dela prebivalstva zasedenega ozemlja znotraj tega ozemlja ali iz tega ozemlja;
- naklepni napadi na zgradbe, namenjene veri, izobraževanju, umetnosti, znanosti ali dobrodelni dejavnosti, zgodovinske spomenike, bolnišnice in kraje, kjer se zbirajo bolniki in ranjenci, če ti objekti niso vojaški cilji;
- izpostavljanje oseb, ki jih ima nasprotna stran pod svojo oblastjo, telesnemu pohabljenju ali kakršnim koli medicinskim ali znanstvenim poskusom, ki niso opravičljivi kot zdravstvena, zobozdravstvena ali bolnišnična oskrba prizadetih oseb, niti niso storjeni v interesu teh oseb in ki povzročijo smrt ali resno ogrozijo zdravje take osebe ali oseb;
- zahrbtni umor ali ranitev posameznikov, ki pripadajo sovražni državi ali vojski;
- izjava, da ne bo nikomur prizaneseno;
- uničenje ali zaseg sovražnikovega premoženja, razen če takega uničenja ali zasega neizogibno ne zahtevajo vojne nujnosti;
- izjava, da so pravice in tožbe državljanov sovražne strani na sodišču odpravljene, začasno ustavljene ali nedopustne;

- prisiljevanje državljanov sovražne strani, da sodelujejo v vojnih operacijah proti svoji lastni državi, tudi če so bili pred začetkom vojne pripadniki njenih oboroženih sil;
- plenjenje mesta ali kraja, tudi če je bilo zavzeto z napadom;
- uporaba strupa ali zastrupljenega orožja;
- uporaba dušljivih, strupenih ali drugih plinov in vseh podobnih tekočin, sredstev ali naprav;
- uporaba krogel, ki se v človeškem telesu hitro razpršijo ali sploščijo, kot so krogle s trdim ovojem, ki ne pokriva jedra v celoti ali je narezan;
- uporaba takega orožja, izstrelkov ter sredstev in načinov vojskovanja, ki povzročijo odvečne poškodbe ali nepotrebno trpljenje ali že po svoji naravi učinkujejo brez razločevanja in s tem kršijo mednarodno pravo oboroženih spopadov, če so tako orožje, izstrelki ter sredstva in načini vojskovanja v celoti prepovedani in so vključeni v prilogo k temu statutu, sprejeto s spremembo statuta v skladu z ustreznimi določbami 121. in 123. člena;
- napadi na osebno dostojanstvo, še posebej poniževalno in zaničevalno ravnanje;
- posiljevanje, spolno suženjstvo, vsiljena prostitucija, prisilna nosečnost, prisilna sterilizacija ali katera koli druga oblika spolnega nasilja, ki je tudi huda kršitev Ženevskih konvencij;
- izraba navzočnosti civilne ali kakšne druge zaščitene osebe za odvrnitev vojaških operacij od določenih točk, območij ali vojaških enot;
- naklepni napadi na zgradbe, material, sanitetne enote in prevoze ter osebje, ki uporablja razpoznavne znake po Ženevskih konvencijah v skladu z mednarodnim pravom;
- naklepno stradanje civilnih oseb kot način vojskovanja, tako da se jim odvzamejo stvari, nujne za njihovo preživetje, vključno z naklepnim preprečevanjem dobav pomoči, kot so predvidene po Ženevskih konvencijah;
- nabor ali vključevanje otrok, mlajših od petnajst let, v državne oborožene sile ali njihovo izrabljanje za aktivno sodelovanje pri sovražnostih (Rimski statut, 8. člen).

V tretjem delu tega člena Statut navaja, da vojna hudodelstva prav tako pomenijo dejanje, ki se odvija v ne-mednarodnem oboroženem spopadu, ob hudi kršitvi 3. člena, skupnega štirim Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 in sicer katero koli od naslednjih dejanj, storjenih zoper osebe, ki pri sovražnostih ne sodelujejo aktivno, vključno s pripadniki oboroženih sil, ki so odložili svoje orožje, in tistimi, ki ne morejo sodelovati v boju zaradi bolezni, ran, pridržanja ali drugega vzroka. Našteta dejanja se ne uporablja za primere notranjih nemirov in napetosti, kot so neredi, posamična in občasna dejanja nasilja ali druga podobna dejanja.

- napadi na življenje in telo, še posebej umori vseh vrst, pohabljenje, okrutno ravnanje in mučenje;
- napadi na osebno dostojanstvo, še posebej zaničevalno in poniževalno ravnanje;
- jemanje talcev;
- izrekanje obsodb in izvrševanje smrtnih kazni brez predhodne sodbe pravilno ustanovljenega sodišča, ki zagotavlja vsa pravna jamstva, ki so splošno priznana kot nujna.

V četrtem delu tega člena pa so opredeljene druge hude kršitve zakonov in običajev, ki se po veljavnem mednarodnem pravu uporabljajo v ne-mednarodnih oboroženih spopadih. Zopet se ne uporablja za primere notranjih nemirov in napetosti, kot so neredi, posamična in občasna dejanja nasilja ali druga podobna dejanja. Uporablja se za oborožene spopade, do katerih pride na ozemlju neke države, če gre za daljši čas trajajoč oborožen spopad med vladnimi silami ter organiziranimi oboroženimi skupinami ali med takimi skupinami.

- naklepni napadi na civilno prebivalstvo na splošno ali posamezne civilne osebe, ki ne sodelujejo neposredno pri sovražnostih;
- naklepni napadi na zgradbe, material, sanitetne enote in prevoze ter osebje, ki uporabljajo razpoznavne znake po Ženevskih konvencijah v skladu z mednarodnim pravom;

- naklepni napadi na osebe, objekte in naprave, material, enote ali vozila, vključena v človekoljubno pomoč ali mirovno misijo v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov, dokler so po mednarodnem pravu oboroženih spopadov upravičeni do enakega varstva kot civilne osebe ali civilni objekti;
- naklepni napadi na zgradbe, namenjene veri, izobraževanju, umetnosti, znanosti ali dobrodelni dejavnosti, zgodovinske spomenike, bolnišnice in kraje, kjer se zbirajo bolniki in ranjenci, če ti niso vojaški cilji;
- plenjenje mesta ali kraja, tudi če je bilo zavzeto z napadom;
- posiljevanje, spolno suženjstvo, vsiljena prostitucija, prisilna nosečnost, prisilna sterilizacija ter katera koli druga oblika spolnega nasilja, ki je tudi huda kršitev 3. člena, skupnega štirim Ženevskim konvencijam;
- nabor ali vključevanje otrok, mlajših od petnajst let, v oborožene sile ali skupine ali njihovo izrabljanje za aktivno sodelovanje pri sovražnostih.
- ukaz o izselitvi civilnega prebivalstva zaradi razlogov, ki so povezani s spopadom, razen če tega ne zahteva varnost vpletenih civilnih oseb ali nujni vojaški razlogi;
- zahrbtnen umor ali ranitev borca nasprotne strani;
- izjava, da ne bo nikomur prizaneseno;
- izpostavljanje oseb, ki jih ima druga stran v spopadu pod svojo oblastjo, telesnemu pohabljenju ali kakršnim koli medicinskim ali znanstvenim poskusom, ki niso opravičljivi kot zdravstvena, zobozdravstvena ali bolnišnična oskrba prizadetih oseb, niti niso storjeni v njihovem interesu in povzročijo smrt ali resno ogrozijo zdravje take osebe ali oseb;
- uničenje ali zaseg nasprotnikovega premoženja, razen če takega uničenja ali zasega neizogibno ne zahtevajo nujnosti spopada (Rimski statut, 3. in 4. del).

Tudi za ta dejanja Slovenski kazenski zakonik predvideva zaporno kazen najmanj petnajstih let (KZ RS).

1.4 AGRESIJA

Rimski statut agresije v posebnem členu ne opredeljuje, v 5. členu (kazniva dejanja v pristojnosti sodišča), jo navaja kot eno izmed hudodelstev, v drugi točki pa pravi, da Sodišče izvaja jurisdikcijo za agresijo po sprejetju določbe v skladu z 121. členom (spremembe) in 123. členom (revizija statuta), ki opredeli to kaznivo dejanje in določa pogoje, ob katerih Sodišče izvaja jurisdikcijo za to kaznivo dejanje. Taka določba mora biti skladna z ustreznimi določbami Ustanovne listine Združenih narodov. V kazenskem zakoniku RS pa je v 103. členu (agresija) navedeno, da kdor stori dejanje agresije, opredeljeno v skladu z mednarodnim pravom, se kaznuje z zaporom najmanj petnajstih let (KZ, 103. člen).

3 POVELJNIŠKA ODGOVORNOST V MEDNARODNIH OPERACIJAH IN MISIJAH

Obstaja velika verjetnost, da si glede določenega kaznivega dejanja represivno oblast in s tem tudi jurisdikcijo lasti več držav. Poznamo pozitiven konflikt jurisdikcij, ko pripadnik oboroženih sil na misiji v tujini izvrši kaznivo dejanje, nato pa država pošiljateljica svojo represivno oblast utemeljuje z aktivnim personalitetnim načelom, država gostiteljica pa zato, ker je to njeno ozemlje, s teritorialnim načelom. Nič neobičajnega ni, ko so izpolnjeni pogoji za uporabo več kazenskih zakonikov več držav (po Sancin in drugi, 2009, str. 380).

3.1 MIROVNE OPERACIJE

Iz zgodovinskih dejstev je znano, da se skozi celotno človeško zgodovino odvijajo mednarodni spori, ki so lahko manjših ali večjih razsežnosti, blažji ali pa privedejo do ostrejših, agresivnejših zaostritev. Poznamo dva pristopa k reševanju mednarodnih sporov, tako imenovano mirno reševanje mednarodnih sporov in reševanje mednarodnih sporov s silo. V Ustanovni listini Združenih narodov, v VI. Poglavju, 33. Členu, so naštetna sredstva mirnega reševanja sporov. »Stranke v vsakem sporu, katerega nadaljevanje bi utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, si morajo predvsem prizadevati, da se spor reši s pogajanjem, z anketo, s posredovanjem, s spravo, z razsodništvom, s sodno rešitvijo, z obračanjem na regionalne ustanove ali regionalne dogovore, ali pa z drugimi mirnimi sredstvi po njihovi izbiri.« V nadaljevanju (37. Člen) je zapisano, da če stranke v sporu ne uspejo rešiti medsebojnega spora s sredstvi, naštetimi v 33. Členu, to predložijo Varnostnemu svetu. Če je ta mnenja, da bi nadaljevanje takega spora dejansko utegnilo ogroziti ohranitev mednarodnega miru in varnosti, odloči primerne postopke ali načine zgladitve, (36. člen) stranke v sporu pa mora pozvati, naj se podredijo takim začasnim ukrepom (VII. Poglavje, 40. člen). VS sme odločiti, katere ukrepe, ki ne vključujejo uporabe oborožene sile, se lahko izvaja, med te ukrepe pa sodijo: popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov in železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov (41. člen). V nadaljevanju (42. člen) pa UL OZN navaja, da če VS meni, da ukrepi, ki so določeni v 41. členu, ne bi ustrezali, oz. so se izkazali za neustrezne, sme z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami izvesti tako akcijo, kakršna bi se mu zdela potrebna za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti. Taka akcija lahko vključuje demonstracije, blokado in druge operacije, ki se izvedejo z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami članov Združenih narodov.

V zadnjih desetletjih je pomemben razvoj izredno raznovrstne uporabe sil OZN, v smislu ohranitve in varovanja miru, opravljanja raznovrstnih policijskih del, vzpostavljanja tako imenovanih tamponskih con med sprtima stranema, itd... Gre za tako imenovane mirovne operacije (angl. Peace Operations), pri večini od njih gre za kompromisni ukrep za ohranjanje miru s preprečevanjem oboroženih spopadov ali za ponovno vzpostavljanje miru, s tem da se te enote ne uporabljajo zoper nobeno stran v spopadu (Jogan 1997, 158). Pojem mirovni operacij, pa bi lahko definirali naslednje: »Mirovne operacije (Peace operations) v najširšem pomenu besede razumemo kot vse oblike vojaških in nevojaških aktivnosti, ki potekajo v kontekstu političnih in diplomatskih prizadevanj za vzpostavitev in ohranjanje mednarodnega miru« (po Jelušič, 2003, str. 628).

3.2 PRAVNI OKVIR MIROVNIH OPERACIJ

Pravni okvir mirovnih operacij opredeljuje določene pravice in obveznosti pripadnikov mirovnih sil ter zagotavlja legitimnost operacije. Tvorijo ga:

- Ustanovna listina Organizacije Združenih narodov;
- Resolucije Varnostnega sveta, ki ustanavljajo mirovno operacijo pod vodstvom ali s pooblastilom OZN;
- Regionalni dogovori in drugi mednarodni sporazumi, ki ustanavljajo regionalno ali večnacionalno mirovno operacijo;
- Mednarodno pravo oboroženih spopadov;
- Mednarodno pravo človekovih pravic;
- Mednarodno vojno/humanitarno pravo;
- Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov iz leta 1946;
- Konvencija o varnosti osebja Združenih narodov in spremljevalnega osebja iz leta 1994;
- Bilten Generalnega sekretarja o spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava iz leta 1999;
- Sporazum o statusu sil (SOFA) oz. sporazum o statusu misije (SOMA), sklenjen med organizacijo ali koalicijo držav na čelu operacije in državo gostiteljico;
- Sporazum o sodelovanju sil med organizacijo na čelu operacije in državo pošiljateljico;
- Sporazumi o prehodu (angl. Transit agreements) med organizacijo na čelu operacije in državami, ki mejijo na območje operacije;
- Standardni operativni postopki (angl. Standard operating procedures – SOP);
- Pravila delovanja (angl. Rules of engagement – ROE);
- Nacionalna zakonodaja držav gostiteljic in držav pošiljateljic (po Sancin in drugi, 2009, str. 268-269).

Kadar je mirovni misiji mandat podeljen s strani Organizacije Združenih narodov oziroma Varnostnega sveta so bodoči pripadniki na misijo napoteni v skladu z nacionalno zakonodajo, vendar pod zaščito merodajnih sporazumov o statusu sil ter mednarodnega prava, ki velja za mirovne sile. V prvi vrsti morajo vsi pripadniki najprej spoštovati lastno nacionalno zakonodajo, saj so v primeru kršitve pod pristojnostjo lastne države (po Sancin in drugi, 2009, str. 269).

4. NORMATIVNA UREDITEV POVELJNIŠKE ODGOVORNOSTI

Nacionalna zakonodaja pomembno vpliva na delovanje mednarodnih operacijah in misijah in posledično tudi na odgovornost poveljnika. Ustavni redi držav določajo pristojnosti za odločanje o vključevanju nacionalnih oboroženih sil v mirovne operacije, na zakonodajni ravni pa so ponavadi sprejeta pravila in postopki sprejemanja odločitev o razmestitvi oboroženih sil, njihovega delovanja ter drugih vidikov sodelovanja v mednarodnih operacijah in misijah. Sistemske ureditve oziroma nacionalne omejitve so precej raznolike, zlasti glede sodelovanja oboroženih sil v misijah, ki so pooblašene za uporabo sile onkraj samoobrambe na podlagi VII. Poglavja UL OZN. Različni pravni redi so različno omejujoči glede tega vprašanja, problem pa se pojavi kadar je nacionalno pravo bolj restriktivno, mandat mednarodne operacije ali misije pa bolj robustnejši. V določenih državah je tako potrebno soglasje parlamenta pri vsaki razmestitvi vojakov na območju mednarodne operacije ali misije, v slovenskem pravnem redu pa je dovolj sklep vlade (po Sancin in drugi, 2009, str. 277).

Pripadnike mednarodnih operacij in misij tako tudi v času službovanja v tujini obvezujejo pravila lastnega nacionalnega pravnega reda, vključno s predpisi o oboroženih silah in kazenskim pravom. Hkrati pa morajo delovati tudi v skladu s pravom države gostiteljice in spoštovati lokalne navade in tradicije. Nacionalno pravo pa vpliva tudi na tolmačenje mednarodnopравниh obveznosti, na primer pravil delovanja in pravil o uporabi sile, kar vpliva na nedoslednost odločanja poveljnikov na terenu (po Sancin in drugi, 2009, str. 277).

4.1 REPUBLIKA SLOVENIJA

Ureditev Slovenske zakonodaje na področju kazenske odgovornosti poveljnikov in podrejenih, je v precejšnji meri normativno nedorečena. Slovensko kazensko pravo do nedavnega ni poznalo posebnega instituta poveljniške odgovornosti. Stari kazenski zakonik govori le o imuniteti podrejenega pri izvrševanju ukazov: Podrejeni se ne kaznuje, če stori kaznivo dejanje na ukaz ali povelje nadrejenega in se ta ukaz ali povelje tiče vojaške dolžnosti, razen če gre za vojno hudodelstvo ali kakšno drugo hudo kaznivo dejanje, ali če je vedel, da pomeni izvršitev ukaza ali povelja kaznivo dejanje (283. člen starega KZ-ja), zdaj pa je urejen v novem KZ-1.

Za vključitev poveljniške odgovornosti v slovenski pravni red so bila izoblikovana naslednja priporočila:

1. Ločeno je treba obravnavati štiri nianse poveljniške odgovornosti: a) naklepno nepreprečitev kaznivih dejanj podrejenih; b) malomarno nepreprečitev kaznivih dejanj podrejenih, c) naklepno opustitev predložitve zadeve v preiskavo in pregon; d) malomarno opustitev predložitve zadeve v preiskavo in pregon;
2. Pri prvi obliki poveljniške odgovornosti (1.a) mora biti nadrejeni obravnavan, kot da bi kazniva dejanja izvršil sam, pri ostalih pa mileje.
3. Nianse pod 1.b, 1.c in 1.d morajo biti oblikovane kot posebna kazniva dejanja in ne kot oblika udeležbe.
4. Prag krivdnega ravnanja pri malomarnosti mora biti za vojaške poveljnike nižji, kot za civilne nadrejene.
5. Z vojaškimi poveljniki je treba izrecno izenačiti osebe, ki imajo v enotah dejansko moč poveljevanja ali vodenja in nadzora, s civilnimi nadrejenimi pa osebe, ki imajo v civilnih organizacijah ali podjetjih dejansko moč vodenja in nadzora (po Ambrož v Sancin 2009, str. 423).

V slovenskem kazenskem pravu je mogoče vzpostaviti neposredno poveljniško odgovornost in posredno poveljniško odgovornost oz. poveljniško odgovornost v ožjem smislu. Pri prvi gre za primere, ko nadrejeni odredi izvršitev kaznivih dejanj, pri drugi pa za odgovornost, ki temelji na opustitvi nadzorstva nad podrejenimi, ki izvršijo kazniva dejanja.

Splošna določba v kazenskem zakoniku (-1), IV. Poglavje (udeležba pri kaznivem dejanju), 37. Člen (napeljevanje), pravi, da (1) Kdor drugega naklepoma napelje, da stori kaznivo dejanje, se kaznuje, kakor da bi ga storil sam. (2) Kdor drugega naklepoma napeljuje k storitvi kaznivega dejanja, za katero se sme po zakonu izreči tri leta zavora ali hujša kazen, se kaznuje kakor za poskus kaznivega dejanja, tudi če ni bilo poskusa storitve dejanja; pokriva kaznivost nadrejene osebe, ki svojim podrejenim odredi izvršitev kaznivih dejanj. Tu ni nobenega dvoma, da je neposredna poveljniška odgovornost pokrita že z veljavnim slovenskim kazenskim pravom.

V tem kazenskem zakoniku je predviden tudi institut posrednega storilstva, kar je povsem nekaj novega na področju slovenskega kazenskega prava. Ta je predviden za primere, kadar posredni storilec (»storilec iz ozadja«) uporabi določeno osebo kot sredstvo za izvršitev kaznivega dejanja. Z besedno zvezo »kot sredstvo za izvršitev« se želi poudariti, da posredni storilec izkorišča določeno neznanje oz. nevednost, ki fizično izvrši kaznivo dejanje. Takšni primeri so na primer: izrabljanje zmot neposrednih storilcev, njihove mladoletnosti ali njihovega položaja. Posredni storilec je kazensko odgovorna oseba. Uporabnost tega instituta pride do izraza tudi v primeru oboroženih spopadov, ko so primeri, ko nadrejeni podrejenemu odredi izvršitev kaznivih dejanj, v primeru neposlušnost pa mu zagrozi celo s smrtjo. Potrebno je opozoriti, da je institut posrednega storilstva posebej uporaben, kadar gre za hierarhično organizirane aparate moči, kakršen je vojska, saj imajo nadrejeni pogosto tako močan vpliv na podrejene, da v primeru, ko jim odredijo izvršitev kaznivih dejanj, ni več primerno govoriti o napeljevanju. V primerih strogih hierarhičnih razmerij avtonomije pogosto ni, zato je prav, da nadrejeni odgovarjajo kot posredni storilci in ne kot napeljevalci (po Sancin in drugi, 2009, str. 414-412).

Poveljniško odgovornost v ožjem smislu, odgovornost zaradi opustitve nadzorstva nad podrejenimi, ki izvršijo kazniva dejanja, je v delnem obsegu v slovenskem kazenskem pravu mogoče vzpostaviti že po splošnih pravilih o udeležbi in opustitvah. V XIV. Poglavju (posebni del) od 100. do 103. Člena KZ govori o genocidu, hudodelstvih zoper človečnost, vojnih hudodelstvih in agresiji. Za vsa ostala kazniva dejanja podrejenih bo odgovornost še naprej mogoče vzpostaviti le na podlagi splošnih pravil o udeležbi in opustitvah. Eden najpomembnejši členov slovenskega kazenskega zakonika KZ, na področju kazenske odgovornosti poveljnikov je, 104. člen (Odgovornost vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih), ki določa, da:

(1) Vojaški poveljnik se za kazniva dejanja iz 100. do 103. člena tega zakonika, ki so jih storile enote pod njegovim dejanskim poveljstvom in nadzorom, ker ni pravilno opravljaj nadzora nad temi enotami in ni izvedel vseh primernih in potrebnih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve teh kaznivih dejanj ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon, čeprav je vedel, da so njegove enote storile ali da bi v danih okoliščinah lahko storile taka kazniva dejanja, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

(2) Za dejanja iz prejšnjega odstavka se enako kaznuje oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, ali oseba, ki v civilni organizaciji ali podjetju dejansko izvaja vodstveno oblast in nadzorstvo.

(3) Za dejanja iz prejšnjih odstavkov se vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, ali oseba, ki v civilni organizaciji ali podjetju dejansko izvaja vodstveno oblast in nadzorstvo, ki bi moral ali mogel vedeti, da so njegove enote storile ali bi v danih

okolščinah lahko storile kazniva dejanja iz 100. do 103. člena tega zakonika, kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let (KZ, 104. člen).

Vojaškega poveljnika veže garantna dolžnost, v skladu s katero mora svojim podrejenim preprečiti izvršitev kaznivih dejanj. Ta dolžnost izhaja iz IV. Poglavlja (Slovenska vojska) 44. člena (odgovornost poveljnikov) Zakona o obrambi, ki navaja, da (1) Načelnik generalštaba je odgovoren za pripravljenost, delo in uporabo vseh poveljstev, enot in zavodov v vojski; (2) Poveljnik operativnega poveljstva je odgovoren za pripravljenost, delo in uporabo vseh podrejenih poveljstev, enot in zavodov; (3) Poveljnik vojaškega teritorialnega poveljstva je odgovoren za pripravljenost, delo in uporabo vseh podrejenih poveljstev, enot in zavodov; (4) Poveljniki enot in zavodov so odgovorni za pripravljenost, delo in uporabo svojih enot oziroma zavodov; in drugih določb mednarodnega prava. Sam obstoj garantne dolžnosti nam po sebi ne zadošča za vzpostavitev poveljniške odgovornosti, ampak morajo biti izpolnjene tudi ostale posebne predpostavke kaznivosti, značilne za opustitve:

- da je opustitev za nastanek prepovedane posledice enakega pomena kot storitev;
- da je bilo v danih razmerah sploh mogoče preprečiti prepovedano posledico;
- da bi izpolnjena dolžnost lahko preprečila nastanek prepovedane posledice.

Področje poveljniške odgovornosti v slovenski zakonodaja delno obravnava tudi Zakon o obrambi. V 48.a členu (vojaška služba izven države), III. Poglavlje (vojaška služba) se obravnava podrejenost oz nadrejenost pripadnikov slovenske vojske ter disciplinska odgovornost in sicer na sledeč način: *(5) pripadniki enot slovenske vojske, ki opravljajo vojaško službo izven države v skladu s tem zakonom, so podrejeni nadrejenim poveljnikom, vojaško službo pa opravljajo v skladu s pravili službe v slovenski vojski, če z mednarodno pogodbo ali drugim aktom, na podlagi katerega se opravlja vojaška služba izven države, ni določeno drugače.*

(6) Pripadnik Slovenske vojske, zoper katerega se uveljavlja disciplinsko, kazensko ali odškodninsko odgovornost za dejanje, ki je bilo storjeno pri opravljanju nalog vojaške službe izven države ali v zvezi z njo, je disciplinsko, kazensko in odškodninsko odgovoren po tem zakonu in v skladu s pravnim redom Republike Slovenije (ZObr, 48.a člen). V 48.c členu (vojaška obramba izven države), se opredeljuje enote, ki lahko izvajajo naloge izven meja RS, torej (1) Ob povečani nevarnosti napada oziroma neposredni vojni nevarnosti, v vojnem ali izrednem stanju v skladu s tem zakonom, odločitvami Državnega zbora in sklenjenimi mednarodnimi pogodbami, vojaško službo izven države opravljajo poleg pripadnikov stalne sestave tudi pripadniki vojne sestave, ki so odslužili vojaški rok in so razporejeni v enote, poslani na opravljanje vojaške službe izven države (ZObr, 48. člen), v drugem delu pa določa, da se (2) Enote iz prejšnjega odstavka izvršujejo odločitve skupnih poveljstev v skladu z mednarodnimi pogodbami. Statusne in druge pravice, odgovornosti in obveznosti pripadnikov teh enot se izvršujejo po tem zakonu, na njegovi podlagi izdanih predpisih in pravilih službe v Slovenski vojski, če z mednarodno pogodbo ni določeno drugače (ZObr, 48.c člen). Vse vojaške osebe kazensko odgovarjajo po kazenskem zakoniku Republike Slovenije ter odškodninsko odgovarjajo po predpisih, ki urejajo odškodninsko odgovornost javnih uslužbencev (ZObr, 56. Člen).

Po določbi 8. in 153. člena naše ustave, so norme mednarodnega prava višje od domačih in neposredno uporabljive. Odločba pristojnega pravosodnega organa, ki bi se v konfliktu med domačo in mednarodno kazensko procesno normo sklicevala na mednarodno pravno odločbo, ne bi mogla biti protiustavna (po Bavcon in sodelavci, 1997, str. 133).

Posredno omenjajo poveljniško odgovornost tudi Pravila službe v Slovenski vojski, ki povejo da nadrejeni izda ukaz potem, ko je temeljito pretehtal njegov namen, možnosti za njegovo uresničitev in posledice. K presoji namena, vsebine in posledic ukaza lahko vključi tudi

podrejene, vendar sprejema odločitev sam in na lastno odgovornost (Pravil službe v Slovenski vojski, 56. člen).

4.2 NATO

Na najbolj splošni ravni določa pravila delovanja dokument z oznako MC 362/1 NATO *Rules of Engagement*, izdan leta 1999 in dopolnjen leta 2003, za konkretno operacijo pa so pravila delovanja vključena v Operativni plan (OPLAN) in so kot takšna obvezujoča za vse pripadnike vojaškega osebja v kontingentu. Veljavne pravila delovanja se v obliki vojaških kartic izdajo posameznim vojakom v njihovem lastnem jeziku. Glede na to, da morajo biti vse operacije pod vodstvom Nata v skladu z UL OZN, so tudi temeljna načela uporabe sile enaka kot v operacijah pod vodstvom OZN.

V okviru zveze Nato je vsaka država vselej vključena v postopek razvoja pravil delovanja. Posamezna sodelujoča država lahko kadarkoli izrazi nestrinjanje s posameznim pravilom oziroma uveljavi tako imenovano nacionalno omejitev (*national caveat*). Ko so skupna pravila delovanja za konkretno operacijo sprejeta, pa postane vsaka sodelujoča država individualno odgovorna za podreditev svojih sil tem pravilom in za njihovo uveljavitev.

Nacionalne omejitve navadno utemeljuje eden od naslednjih štirih argumentov:

- a) nacionalno pravo: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja v »samoobrambi« s ciljem, zagotoviti delovanje svojih sil v skladu z nacionalnim pravom;
- b) mednarodno pravo: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja, ki izhajajo iz mednarodnega prava, ker razlaga določeno pravilo mednarodnega prava drugače, kot jih razlagajo druge države članice NATO;
- c) razlaga: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja, ker se njena razlaga mandata OZN, danega zvezi NATO, razlikuje od razlag drugih držav članic zveze;
- d) omejitev: država lahko izrazi tudi konkretnije operativne omejitve – npr. geografske omejitve (zavrača namestitve svojih sil na določenem območju znotraj območja odgovornosti operacije) ali pa zavrača uporabo določenih sredstev za doseg ciljev misije (npr. uporabo metod in orožja, kot so solzivci ali gumijasti naboji) (po Sancin in drugi, 2009, str. 340-341).

V zadnjih dveh letih mednarodna skupnost čim bolj teži k zmanjšanju omejitev oz. odpravi le teh. Preveliko število nacionalnih omejitev lahko v večnacionalni enoti deluje precej negativno, predvsem na operativno učinkovitost in prilagodljivost enot. Nekateri enote zaradi preostrogih nacionalnih omejitev v nekaterih nalogah ne morejo sodelovati. Pomembno pa je poudariti, da lahko vsaka sodelujoča država v okviru operacij pod vodstvom zveze Nato sprejme svoja lastna, nacionalna pravila delovanja, ki se navadno razlikujejo predvsem v načelih uporabe sile.

4.2.1 Oblikovanje in vsebina pravil delovanja

»Pravila delovanja so torej po svoji vsebini navodila, ki na območju delovanja operacije usmerjajo odločanje poveljnikov in vojakov o dovoljenih oblikah in načinih delovanja v odnosu do sovražnih strank in lokalnega prebivalstva. Pokrivajo širok spekter vprašanj, od tega, kako ravnati s pridržanimi osebami, do vprašanja, kdaj sme vojak uporabiti strelno orožje, bodisi v samoobrambi ali v napadu. Natančno določajo, v katerih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji smejo vojaške sile začeti in/ali nadaljevati z uporabo sile ter določajo stopnjo in način dovoljene uporabe sile« (po Findlay, 2002, str. 14).

»Pravila delovanja (ROE) so eden temeljnih operativnih dokumentov mirovnih operacij in pomenijo »prevod« pravnih, političnih in vojaških ciljev in omejitev glede uporabe sile, kakor so le-ti opredeljeni v mandatu misije, v »vojaški operativni jezik. Pravila delovanja so neke vrste »prevod« pravnih, političnih in vojaških usmeritev glede uporabe sile, kakor se te odražajo v mandatu misije, v »vojaški operativni jezik« (po Ku In Jacobson, 2003, str. 108). Odražajo kompromis med (mednarodnimi in nacionalnimi) političnimi in vojaškimi cilji mirovne operacije ter (mednarodnimi in nacionalnimi) pravnimi omejitvami glede uporabe sile.

Oblikovanje pravil delovanja za posamezno operacijo prevzame država oz. organizacija, ki le tej poveljuje. Mirovnim operacijam, katerim mandat podeljuje Organizacija Združenih narodov, pravila delovanja s posebnim pooblastilom Generalnega podsekretarja za mirovne operacije, oblikuje vojaški oddelek OMO. Ta so praviloma del Standardnih operativnih postopkov. Poveljnik sil jih nato v pisni obliki posreduje silam na terenu.

Če se med operacijo pojavi potreba po spremembi pravil, sme Poveljnik sil predlagati njihovo spremembo ali nova pravila delovanja, ki jih mora najprej pregledati vojaški oddelek OMO, na njegovo priporočilo ali spremembo ali nova pravila delovanja odobri Generalni podsekretar za mirovne operacije. V okviru v podporo miru zveze Nato, skupna pravila delovanja za posamezno operacijo v posvetovanju s poveljniki na terenu pripravi strateški poveljnik, nato pa jih na njegovo zahtevo odobri Odbor za vojaško načrtovanje Severnoatlantskega sveta in so vključena v širše dokumente, kot so operativni načrt (OPLAN), operativno povelje ali stalni operativni postopki (SOP).

Pravila delovanja, sprejeta na mednarodni ravni (»skupna« pravila delovanja načeloma niso pravni instrument in ne določajo pravnih pravic in obveznosti oboroženih sil. Po svoji pravni naravi so izenačena z ukazi nadrejenega oziroma v kazenskem pravnem jeziku – z ukazi pristojnega organa (angl. Competent authority); za vojaka so obvezujoča, vendar prav tako, kot delovanje v skladu z ukazom nadrejenega vojaka ne more samo po sebi oz. avtomatično oprostiti odgovornosti za kršitve nacionalnega ali mednarodnega prava, tudi delovanje v skladu s pravili delovanja samo po sebi nima takšnega učinka. Po drugi strani pa lahko delovanje v nasprotju s pravili delovanja dokazuje opustitev vojakovih obveznosti in vodi do disciplinskih ukrepov (po Sancin in drugi, 2009, str. 325).

Pri oblikovanju pravil delovanja, morajo avtorji nujno zagotoviti odgovore naslednja vprašanja: (po Sancin in drugi, 2009, str. 323-324)

- Kdaj je dovoljeno uporabiti silo;
- Zakaj oz. s kakšnim namenom je dovoljeno uporabiti silo;
- Proti komu oz. proti čemu je dovoljeno uporabiti silo, kadar jo je dovoljeno uporabiti;
- Na kakšen način je dovoljeno uporabiti silo, kadar jo je dovoljeno uporabiti;
- Kdaj je potrebno pred uporabo sile pridobiti posebno dovoljenje, in od koga.

Dejavnike, ki pomembneje vplivajo na vsebino pravil delovanja bi lahko določili na nacionalno in mednarodno pravo, vojaške cilje in zmogljivosti ter raznorazne politične dejavnike. Podrobnejši komentar in analizo posameznih nacionalnih in večnacionalnih pravil delovanja v posameznih še delujočih operacijah onemogoča zaupna narava pravil delovanja, ki pa je seveda nujna iz varnostnih razlogov. Kljub temu pa je na podlagi povedanega mogoče izluščiti nekaj temeljnih izhodišč in tudi glavnih težav pri oblikovanju in uporabi pravil delovanja:

- a) Pravila delovanja morajo biti oblikovana posebej za vsako operacijo;
- b) Pravila delovanja morajo biti jasna, nedvoumna in dosledna; uporaba definicij mora biti dosledna;
- c) Pravila delovanja morajo biti prilagodljiva, omogočati morajo urejen in nadzorovan proces stopnjevanja in omejevanja operacij glede na spremembe v okolju delovanja operacije;

- d) Pravila delovanja morajo biti oblikovanja tako, da omogočajo vojaško učinkovitost, hkrati pa omogočajo delovanje v okviru pravnih omejitev in doseganje političnih ciljev operacije;
- e) Vojaki morajo biti s pravili delovanja seznanjeni in usposobljeni za njihovo uporabo še pred razmestitvijo na območje operacije; vsak vojak mora prejeti žepne kartice s temeljnimi navodili v njemu razumljivem jeziku;
- f) Pravila delovanja ne morejo omejiti neodtujljive pravice posameznika do samoobrambe, ki mora biti vselej omogočena in spoštovana;
- g) Pravila delovanja ne smejo presegati omejitev, ki jih postavlja mednarodno pravo oboroženih spopadov, lahko pa so bolj omejujoča
- h) Morebitni ukrepi za zaščito civilistov ter ukrepi za zaščito osebja, prostorov in drugega imetja misije morajo biti v pravih delovanja jasno opredeljeni;
- i) Morebitni ukrepi za ofenzivno nasilno posredovanje v primerih protipravne uporabe sile proti civilistom morajo biti jasno določeni in opredeljeni v specifičnih pravih delovanja, pri tem pa morajo kompetentni oblikovalci odločitev skrbno premisliti in upoštevati sredstva in kapacitete mednarodnih sil na terenu;
- j) V proces oblikovanja pravil delovanja bi morali na različnih ravneh obvezno vključiti pravne svetovalce;
- k) Za krepitev interoperabilnosti je treba spodbujati sodelovanje in izmenjavo informacij med pravnimi svetovalci na vseh ravneh, vključno s svetovalci na terenu;
- l) Države pošiljateljice morajo sodelovati pri skupnem oblikovanju in uveljavljanju pravil delovanja;
- m) Nacionalne omejitve pravil delovanja v skupnih operacijah naj bodo omejene na resnično najmanjši nujni obseg;
- n) Oblikovalci politik naj razmislijo o morebitni objavi merodajnih elementov pravil delovanja, katerih razkritje ne ogroža varnosti misije, in ki morajo biti znana vsem subjektom na območju operacije;
- o) Posebno pozornost je treba posvetiti vprašanju veljavnega pravnega režima v pomorskih operacijah, zlasti glede prehoda od oboroženega spopada v mirovno operacijo (po Sancin in drugi, 2009, str. 329-330).

4.2.2 Funkcije pravil delovanja

Pravila delovanja imajo trojno funkcijo: politično, vojaško in pravno. Politično funkcijo bi lahko opredelili kot funkcijo, ki zagotavlja usklajenost med vojaškimi operacijami in političnimi cilji. Njena naloga je prav tako diplomatske narave, pa tudi minimizacija tveganja eskalacije uporabe sile. Vojaška funkcija je usmerjanje konkretnega delovanja poveljnikov in njihovih sil na terenu z namenom zaščite sil in uresničitve misije. Njihova pravna funkcija je zagotoviti pravno pravilnost delovanja mirovnih sil pri doseganju političnih in vojaških ciljev operacije.

Pravila delovanja morajo biti jasna, zgoščena in lahko razumljiva, saj na terenu ni časa za razprave o pomenu nedoločno in nejasno oblikovanih navodil: vojak mora dobesedno v delčku sekunde najti ravnotežje med primerno in prekomerno uporabo sile v specifični situaciji. Predvsem pa morajo biti vojaki s pravili delovanja seznanjeni in usposobljeni za njihovo uporabo še pred razmestitvijo na območju operacije. Primerna uporaba sile na terenu je namreč odvisna prav od vojakovega poznavanja in pravnega razumevanja teh pravil delovanja. Pravila delovanja omogočajo dve obliki delovanja: delovanje, za katero vojak ne potrebuje predhodnega dovoljenja nadrejenega poveljnika, razen če so izrecno prepovedana (t.i. negativno povelje, angl. *Negative Command*) ter delovanje, za katero je potrebno predhodno izrecno povelje nadrejenega poveljnika (t.i. pozitivno povelje, angl. *Positive Command*). Problem nejasnih navodil, s katerimi se soočajo poveljniki kontingentov ter vojaki na terenu, je še izrazitejši v večnacionalnih enotah in regionalnih operacijah, kjer imajo lahko različni nacionalni kontingenti različna nacionalna pravila delovanja ter izhajajo iz različnih

pravnih tradicij, z različnimi nacionalnimi omejitvami glede uporabe sile. Med ključnimi izzivi sodobnih mirovnihi operacij so zato: koordinacija oz. harmonizacija nacionalnih pravil delovanja in pravil delovanja različnih organizacij, ki vzporedno sodelujejo v operaciji (npr. OZN in Nato), njihova enotna razlaga na terenu ter standardizirano usposabljanje vojakov za njihovo uporabo.

Pravila delovanja v mirovnihi operacijah naj bi vselej odražala dve pomembni načeli ohranjanja miru: vzdržnost (omejenost) pri uporabi sile in legitimnost uporabe sile, zato se nujno razlikujejo od pravil delovanja v klasičnih vojaških operacijah, prav tako pa se pravila delovanja v tradicionalnih operacijah ohranjanja miru (angl. Traditional peacekeeping operations) razlikujejo od pravil delovanja v mirovnihi operacijah s pooblastilom za uporabo sile na podlagi VII. Poglavlja UL OZN (po Sancin in drugi, 2009, str 324).

4.2.3 Temeljna načela uporabe pravil delovanja

Vsaka pravila delovanja imajo svoja temeljna načela. Temeljna načela uporabe pravil delovanja Organizacije združenih narodov, ki določajo splošna načela uporabe pravil delovanja pa so naslednja:

1. Izvajanje mirovnihi operacij OZN usmerjajo cilji UL OZN in merodajna načela mednarodnega prava.
2. Vsi pripadniki vojaškega osebja mirovne operacije OZN [»ime operacije«] morajo delovati v okvirih pravil delovanja, ki so bila oblikovana v skladu s parametri, določenimi v merodajnih resolucijah Varnostnega sveta.
3. Pravila delovanja mirovne operacije OZN [»ime operacije«] dajejo smernice poveljnikom na vseh ravneh glede uporabe sile na območju misije. Določajo stopnjo in način uporabe sile in so zasnovana tako, da zagotavljajo nadzorovano in pravno pravilno uporabo sile. Poveljnikom dajejo informacije o morebitnih omejitvah ter o stopnji njihove diskrecije pri odločanju v okviru izvajanja njihove misije.
4. Kadarkoli je med izvajanjem mirovne operacije uporabljena sila, morajo vsi pripadniki vojaškega osebja [»ime operacije«] ravnati v skladu z mednarodnimi načeli sorazmernosti, minimalne uporabe sile in zahteve po minimiziranju morebitne postranske škode.
5. Kontingenti smejo uporabljati samo orožje, ki ga odobri OZN.
6. Medtem ko lahko pravila delovanja omejijo manevre in operacije specifičnih sistemov orožja, pa ne predpisujejo specifične doktrine, taktik in postopkov, in se ne nanašajo na varnostne omejitve (po Sancin in drugi, 2009, str. 333–5).

Pravila delovanja, sprejeta za posamezno operacijo OZN, ki jo je pooblastil Varnostni svet OZN, veljajo za vse pripadnike oboroženega vojaškega osebja operacije.

Vsekakor pa je mogoče reči, da je danes splošno sprejeta razlaga, da imajo mirovne sile vedno, ne glede na naravo svojega mandata, v primeru oboroženega napada neodtujljivo pravico do uporabe sile v samoobrambi:

- Za lastno zaščito
- Za zaščito drugih vojaških in civilnih članov misije ter opreme in položajev misije (položajev, prostorov, konvojev, vozil, orožja in drugega imetja misije, svobode gibanja mirovnihi sil, itd.);
- Za zaščito pred poskusi nasilnega preprečevanja izvajanja nalog po mandatu (v primeru sovražnega dejanja (angl. Hostile act).

5 PODPORA POVELJNIKOM PRI ODLOČANJU

Na področju kazenske zakonodaje bi bilo potrebno upoštevati dejstvo, da mora vsak poveljnik, če že ne vsak pripadnik oboroženih sil, v veliki meri poznati načela in določbe Mednarodnega vojnega prava, da bo znal pravilno oceniti vsako hujšo kršitev. To pomeni, da ne bi smeli opredeljevati kazenske odgovornosti za določene kršitve le na podlagi povelj in ukazov, zaradi same »očitnosti« obstoja take kršitve ali kaznivega dejanja, temveč bi morali upoštevati situacije, ko bi poveljnik moral in mogel ugotoviti, da gre za kršitev mednarodnega vojnega prava, bodisi pri oblikovanju ali izdaji povelja, bodisi pri njegovem izvrševanju (po Jogan, 1997, str. 178).

Pomemben dokument na področju podpore poveljnikom pri odločanju na mirovnih operacijah ali misijah je STANAG 2449(1) z naslovom Usposabljanje s področja prava oboroženih spopadov (*Training in the Law of Armed Conflict*). Ta standard je bil sprejet med slovenske vojaške standarde (SVS) leta 2008, z njim pa se želi zagotoviti izpolnjevanje obveznosti s področja Prava oboroženih spopadov, ki jih mednarodne pogodbe s tega področja nalagajo in spoštovanje katerih morajo države za svoje oborožene sile zagotoviti. Organizacija Nato nalaga obveznost vsem članicam, da ustrezno usposobijo in seznanijo svoje pripadnike z vsebinami Prava oboroženih spopadov (*Law of Armed Conflict – LOAC*) ter pravili delovanja, ki veljajo za konkretno operacijo. Države članice morajo tudi zagotoviti ustrezno in pravočasno pravno svetovanje poveljnikom in štabnim častnikom, ki sodelujejo v operacijah katere vodi Nato s pomočjo nacionalnih pravnih svetovalcev (SVS STANAG 2449, SS-28). Da bi se novi SVS sploh lahko začel izvajati pa je potrebno prenoviti programe s področja MHP s poudarkom na pravilih delovanja in nacionalnih omejitvah, povečati število praktičnih usposabljanj s tega področja in spremeniti strukturo pravnih svetovalcev, ki jih je premalo (SVS STANAG 2449, SS-28).

STANAG 2449 v aneksu A našteje pravna pravila s področja MHP, ki jih morajo države spoštovati pri izvajanju operacij v okviru Nata, v aneksih B, C in D pa določa programe urjenja MHP za vojake, podčastnike in častnike. Pravna pravila v aneksu A so obvezujoča za države članice v oboroženih spopadih in ne neposredno na mirovnih operacijah ali misijah. Kljub temu pa politika Nata narekuje Natovim mirovnih silam delovanje v duhu in v skladu z načeli MHP v vseh operacijah (tudi mirovnih) (STANAG 2449, str. 2).

Za urjenje in poznavanje MHP je odgovorna vsaka država za svoje vojake, v večnacionalnih poveljstvih pa nosijo odgovornost za urjenje MHP nacionalne linije poveljevanja ali nacionalni podporni elementi. V vseh situacijah ne bo vedno jasno katera pravila se morajo uporabljati in v takih primerih morajo poveljnikom takoj pomagati pravni svetovalci, države pa so dolžne pravno svetovanje zagotoviti v vsakem trenutku (STANAG 2449, str. 3).

V aneksu B je opisan program za urjenje vseh vojaških oseb, ki naj zajema:

- zgodovinsko ozadje
- definicije mednarodnega in nemednarodnega oboroženega spopada
- mednarodno in nacionalno pravo
- pravila delovanja
- razlikovanje med bojevniki in nebojevniki
- razlikovanje med civilnimi objekti in vojaškimi cilji
- načela vojaške nujnosti, sorazmernosti, humanosti in razmerje med razlikovanjem in diskriminacijo
- posebno varstvo oseb (civilistov, ranjencev, bolnikov in brodolomcev, medicinskega osebja, verskega osebja, nasprotnikov, ki so se predali, vojnih ujetnikov, pripadnikov civilne zaščite)
- posebno varstvo objektov (civilnih, objektov in lokacij pod posebno zaščito, kulturnih objektov)

- operacije kriznega odzivanja (aplikacija MHP in pravil delovanja)
- pravni vidiki osebne odgovornosti, kršitev MHP, pravnih sankcij za kršitve MHP
- mednarodno priznani zaščitni znaki
- metode in načini bojevanja (STANAG 2449 Anex B, str. 2).

V aneksu D pa je opisan program urjenja za častnike, ki morajo po končanem urjenju poznati svoje pravice in obveznosti pri izvrševanju MHP v mednarodnih in nemednarodnih oboroženih spopadih in morajo biti sposobni uveljaviti pravila MHP na svojem nivoju in pri svojem načrtovanju ter delu. Častniki se morajo zavedati da so osebe drugih vojska lahko vezana na druga pravna pravila in bo pri večnacionalnem sodelovanju prihajalo do razlik, ki jih bodo morali znati vzeti v obzir. Urjenje za častnike na področju MHP mora zajemati naslednje:

- zaščita oseb in premoženja
- izvajanje operacij v skladu z dovoljenimi načini bojevanja
- večnacionalne operacije, združene operacije in operacije kriznega odzivanja
- operacije v podporo miru
- pravice in dolžnosti pri poveljevanju
- preprečevanje kršitev MHP
- pravila delovanja
- ravnanje z vojnimi ujetniki
- moralne razsežnosti MHP
- pomembnost discipline
- vojna hudodelstva (STANAG 2449 Anex D, str. 1).

7 PRIMER NEMŠKE VOJSKE V OMLT

Nemčija je kot vodilna država odgovorna za regijo sever, kjer zvezna vojska odgovarja za taktični letalski transport in medicinsko evakuacijo ranjenih ali obolelih vojakov 18 sodelujočih držav. Med drugim pa je zvezna vojska odgovorna tudi za logistično oskrbo vseh enot v tej provinci. Pomembno vlogo v njihovem angažiranju v provinci igra civilno – vojaško sodelovanje, ki sodeluje pri več kot 700 projektih vrednih okoli 4,3 milijonov evrov. Ena izmed pomembnejših vlog nemške vojske v provinci je vzpostavitev OMLT (Operational Monitoring and Liason Teams), katere naloga je izgradnja in urjenje afganistanske vojske. Država je prispevala vojake in specialiste na posameznih področjih tudi v Kabulu in Kandaharju (po Breites Leistungsspektrum: Die Bundeswehr in Afghanistan, 2010).

V celotnem ISAFu je okoli 4500 nemških vojakov in vojakinj, številka pa naj bi se povečala na 5000 do konca leta 2010. Poleg tega naj bi Nemčija zagotovila še 350 vojakov rezerve. Vojska je razdeljena po pokrajinah Masar-i-Sharif, Kundus, Faisabad, Taloqan und Kabul, od katerih se vse pokrajine razen Kabula nahajajo na severu države. V Kundusu in Faisabadu so nemški vojaki skupaj z mednarodnimi silami odgovorni za zagotavljanje varnega okolja za humanitarne organizacije, podobno nalogo pa imajo tudi v Taloqanu. Vojaki v Masar-i-Sharifu so del t.i. Regionalnega poveljstva sever, ki zagotavlja zračno logistično in medicinsko oskrbo nemškim vojakom v celotni državi (po Uradna spletna stran nemške vlade, 2010).

Glede na velikost in naravo nalog nemške vojske v Afganistanu prihaja seveda tudi do incidentov, pri katerih bi se lahko ugotavljala tudi poveljniška odgovornost. Eden izmed takšnih dogodkov je letalski napad Nata v provinci Kunduz leta 2009 v katerem je bilo 125 mrtvih. Dogodek je dvignil politični vihar v Nemčiji. Letalski napad je od Američanov zahteval nemški poveljnik.. V zračnem napadu na cisterne z gorivom, ki so jih ugrabili talibi, je bilo med 125 mrtvimi tudi najmanj dva ducata civilistov, krajevne oblasti pa pravijo da jih je bilo več.

Letalski napad je poveljnik zahteval, ker so menda talibi hoteli izpeljati napad na oporišče Bundeswehra. Časnik Washington Post pa je poročal, da nemški poveljnik obveščevalnih podatkov, na podlagi katerih je zahteval bombardiranje, ni dovolj natančno preveril.

Nekaj dni pred tem napadom je tiskovni predstavnik Natove misije ISAF v Afganistanu izjavil, da so varnostne razmere v državi slabše kot kadar koli po jeseni 2001, ko so na Afganistan padle prve ameriške bombe. Visoki častnik ISAF, s katerim smo se pogovarjali, nam je dejal, da takšno izjavo razume kot priznanje, da misija ni uspela. To, kar se je zgodilo v Kunduzu, je velik udarec prizadevanjem ISAF za izboljšanje razmer in, predvsem, odnosom s civilnim prebivalstvom (Delo, 2010).

Dogodki, ki so privedli do zračnega napada so se začeli prejšnji večer, ko sta dve cisterni zavezniških sil opravljali transport goriva iz Tadžikistana, zajeli pa so ju talibanski uporniki. Ena izmed ukradenih cistern je obtičala med prehodom reke, kjer jo je lociralo ameriško letalo. Okoli cisterne so se zbrali okoliški prebivalci, nemški polkovnik pa je dobil informacijo nekega ovaduha, da se ob cisterni zbirajo uporniki. Glede na to informacijo je poveljnik odredil bombardiranje obeh cistern, ki je privedlo do civilnih žrtev. Novinar Spiegla je dejanje označil kot vojni zločin, saj naj bi z napadom na cisterni poveljnik prekršil kopico pravil delovanja, kasneje pa naj bi dejanje želeli tudi prikriti (po Zračni napad v Kunduzu, 2010).

Nemški organi pregona so primer raziskali in prišli do sklepa da polkovnika ki je odredil zračni napad ne bodo kazensko preganjali in poudarili da po njihovi raziskavi polkovnik ni kršil nemškega kazenskega prava niti mednarodnega kazenskega prava. Polkovnik in vojaki

pod njegovim poveljstvom naj bi v danem trenutku ravnali razumno in v skladu z informacijami, ki so jim bile na voljo. Poveljnik naj bi za prisotnost civilistov izvedel šele po zračnem napadu in zato ni ravnal protizakonito (po Zračni napad v Kunduzu, 2010).

V danem primeru je sicer težko oceniti ali je bilo ravnanje nemškega polkovnika v neskladju z domačim nemškim pravom ali pa celo z mednarodnim kazenskim pravom, saj so znana le medijska poročila o dogodku in razne domneve novinarjev. S podajanjem tega primera sem želel le pokazati kako hitro lahko pride do uveljavljanja poveljniške odgovornosti na mirovni operaciji. Jeseni leta 2010 bo namreč tudi Slovenska vojska prevzela odgovornost za vodenje OMLT v Afganistanu, ki bo prinesla poveljnikom nove izzive pri njihovem odločanju. Za svoje odločitve bodo namreč odgovarjali tako pred domačimi sodišči kot tudi pred Mednarodnim kazenskim sodiščem.

8 SLOVENSKA VOJSKA V OMLT

S prevzemom odgovornosti za vodenje lastne skupine za mentorstvo in povezave (OMLT) bodo slovenski inštruktorji sodelovali v vseh fazah usposabljanja afganistanske vojske, vključno s spremljanjem v bojne operacije. Prevzem lastnega OMLT pomeni preskok v delovanju SV v zahtevnejše operacije v okviru zveze Nato. Do decembra lani je v Afganistanu delovalo 62 skupin OMLT, letos pa se bo njihovo število povečalo na 103. V programu OMLT, ki je ključni prispevek Natovih sil Isaf k razvoju afganistanske vojske, sicer sodeluje 27 držav. Slovenski vojaki v okviru Isafa v Afganistanu sodelujejo od marca 2004. V tem času je na misiji pod Hindukušem sodelovalo 649 slovenskih vojakov. Naloge trenutno opravlja 69 pripadnikov 12. kontingenta, ki jih bo aprila zamenjal nov kontingent z enakim številom pripadnikov in enakimi nalogami (po Dnevnik, 2010).

Slovenski vojaki bodo v okviru t.i. skupine za mentorstvo in povezave (OMLT) prevzeli urjenje bataljona afganistanske vojske, da bi tako pripomogli k hitrejšemu usposabljanju afganistanskih sil, da bi bile te sposobne čim prej prevzeti odgovornost za varnost v lastni državi. Skupino OMLT bo sestavljalo približno 20 inštruktorjev, ostali pa bodo podpirali njihovo delovanje in jih varovali. Nekaj pa jih bo nadaljevalo še delo v italijanskem OMLT, kjer Slovenska vojska sodeluje že od leta 2006. Pri urjenju ene izmed petih čet bataljona afganistanske vojske bodo sicer slovenskim vojakom pomagali tudi ameriški vojaki. V skladu z odločitvijo vlade iz decembra lani bo Slovenija skupino OMLT v okviru mednarodnih sil Isaf vodila najmanj štiri rotacije, torej dve leti. Skupino naj bi slovenski vojaki prevzeli jeseni, delovali pa naj bi na območju v okolici Herata, kjer Slovenska vojska deluje že sedaj. Za prevzem te naloge, ki je bistveno drugačna od sedanjega patroljiranja v okolici Herata in varovanja tamkajšnje baze, se je usposabljanje slovenskih vojakov že začelo. Sedaj je usposabljanje še na ravni posameznikov, sledilo pa bo še usposabljanje na ravni enote. 14. kontingent Slovenske vojske pa bo prvič začel uporabljati tudi nove osemkolesnike svarun, ki jih bodo v Afganistan poslali ob lahkih oklepnih vozilih humvee in šestkolesnikih valuk. Predvsem svaruni naj bi slovenskim vojakom zagotavljali največjo stopnjo zaščite pred improviziranimi eksplozivnimi sredstvi, ki so sicer najpogosteje razlog poškodb v Afganistanu (po Siol, 2010).

Glavnino slovenskega kontingenta, ki bo v Afganistan napoten jeseni, bodo sestavljali pripadniki skupine OMLT, del pripadnikov pa bo deloval tudi v poveljstvu operacije ISAF v Kabulu, regionalnem poveljstvu Zahod v Heratu in Skupini za obnovo pokrajin, kjer bodo opravljali enake naloge kot njihovi predhodniki. Skupina OMLT bo nastanjena v vojaških bazah Camp Stone in Arena v Heratu. Sestavljale jo bodo skupina mentorjev, enota za varovanje in nacionalni podporni element. V skupini mentorjev bodo častniki in podčastniki, specialisti različnih področij. Njihova naloga bo usposabljanje bataljona afganistanske vojske v vseh fazah usposabljanja. Pri opravljanju nalog bodo uporabljali lahka kolesna vozila 4 x 4 hummer. Enota za varovanje, v okviru katere bo delovala tudi inženirska enota za odkrivanje in odstranjevanje neeksplozivnih minskoeksplozivnih sredstev, bo zagotavljala varnost skupini mentorjev. Sestavljali jo bodo pripadniki 74. motoriziranega bataljona, ki bodo opremljeni s srednjimi kolesnimi vozili 8 x 8 svarun. Nacionalni podporni element bo zagotavljal logistično podporo kontingenta. Večina opreme in oborožitve, ki jo bodo uporabljali pripadniki 14. kontingenta, je že v operativni uporabi v Slovenski vojski in jo pripadniki uporabljajo za redno usposabljanje. Ministrstvo za obrambo proučuje različne možnosti za izboljšanje zaščite pripadnikov Slovenske vojske v mednarodnih operacijah in misijah. To vključuje tudi preverjanje možnosti izposoje ali nabave dodatne opreme in drugih sredstev od drugih držav po sistemu vlada–vladi. Ministrstvo bo po pridobitvi vseh informacij izbralo najugodnejšo in najučinkovitejšo možnost.

Usposabljanje in priprave pripadnikov 14. kontingenta Slovenske vojske OMLT za delovanje v mednarodni operaciji ISAF potekajo v petih fazah. Prva, tretja in četrta faza usposabljanja

potekajo v Sloveniji, druga faza pa v Centru za usposabljanje ameriške vojske v Hohenfelsu v Nemčiji, zadnja, peta, pa bo potekala v okviru primopredaje dolžnosti v Afganistanu. V okviru priprav bodo nekateri pripadniki kontingenta junija odpotovali v Združene države Amerike na skupne priprave s pripadniki ameriških sil.

Do decembra 2009 je Nato v Afganistanu zagotovil 62 OMLT, v letošnjem letu pa se bo njihovo število povečalo na 103. V programu OMLT, ki je ključni prispevek sil ISAF k razvoju afganistanske vojske, sodeluje 27 držav. Operativno skupino za mentorstvo in povezavo sestavlja 13–30 častnikov in podčastnikov (odvisno od enote afganistanske vojske, ki jo podpira) iz ene ali več držav ISAF. Njihova naloga je, da enoti afganistanske vojske, v okviru katere delujejo, zagotavljajo urjenje in mentorstvo. S prevzemom odgovornosti za vodenje lastnega OMLT bodo inštruktorji mentorji Slovenske vojske sodelovali v vseh fazah usposabljanja afganistanske vojske, vključno s spremljanjem enote afganistanske vojske v bojne operacije. Prevzem lastnega OMLT pomeni preskok v delovanju Slovenske vojske v zahtevnejše operacije v okviru Zavezništva.

V Afganistanu, kjer Slovenska vojska deluje od marca 2004, je do danes sodelovalo 649 slovenskih vojakov. Naloge trenutno opravlja 69 pripadnikov 12. kontingenta, ki jih bo aprila zamenjal nov kontingent z enakim številom pripadnikov in enakimi nalogami (po Slovenska vojska, 2010).

Kot vidimo bo Slovenska vojska prevzela bolj odgovorne in nevarne naloge, saj bo poleg urjenja afganistanske vojske le to spremljala tudi na bojnih operacijah. Drugačne naloge Slovenske vojske bodo privedle tudi do kvalitativnega preskoka pri odločanju poveljnikov, povečala pa se bo tudi njihova odgovornost. Pri spremljanju afganistanske vojske v bojnih operacijah bodo morali poveljniki odločati hitro, v skladu s situacijo in pravnimi pravili, pri odločitvah pa jih bodo omejevala obravnavana pravila v zaključni nalogi. Verjetnost za uveljavljanje poveljniške odgovornosti po njihovih odločitvah se bo zaradi narave mednarodne operacije v Afganistanu povečala.

9 ZAKLJUČEK

Poveljniška odgovornost je institut mednarodnega prava, ki ureja odgovornost vojaških in civilnih poveljnikov za svoja ravnanja. Poveljniško odgovornost delimo na posredno in neposredno. O neposredni govorimo takrat ko nadrejeni ukaže izvršitev določenega kaznivega dejanja, posredna poveljniška odgovornost pa se nanaša na opustitev nadzora nad podrejenimi. Obe vrsti poveljniške odgovornosti obravnavajo mednarodni pravni akti, pravni akti domačega prava in pravni akti mednarodnih organizacij, ki so nosilke mednarodne operacije ali misije.

Mednarodno pravo začne obravnavati institut poveljniške odgovornosti po drugi svetovni vojni v 86. in 87. členu Prvega dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam iz leta 1949 in kasneje v 3. odstavku 7. člena MKSJ s katerimi utemelji odgovornost vojaških poveljnikov. Najbolj obsežno in konkretno ureditev pa prinese 28. člen Rimskega statuta, ki precizira štiri predpostavke poveljniške odgovornosti.

Vojaški poveljnik po Rimskem statutu ne odgovarja za vsa kazniva dejanja, temveč le za tista, ki so v pristojnosti MKS kot vojna hudodelstva. Genocid obravnava 6. člen Rimskega statuta, KZ RS pa ga obravnava v svojem 14. poglavju (100. člen) in zanj predvidi najmanj 15 let zaporne kazni. Hudodelstva zoper človečnost so obravnavana v 7. členu Rimskega statuta, KZ RS pa za opisana dejanja predvidi prav tako 15 let zaporne kazni. Enako kazen predvidi KZ RS za vojna hudodelstva (8. člen Rimskega statuta) in agresijo, ki pa v Rimskem statutu ni definirana, le navedena kot kaznivo dejanje.

Vsa pravila o poveljniški odgovornosti veljajo tudi na mednarodnih operacijah in misijah, ko je mandat misije podeljen s strani OZN oziroma VS. Za vse pripadnike mirovnih sil je namreč predpisano, da morajo ravnati v skladu z lastnim nacionalnim pravom, pripadnike pa varuje sporazum o statusu sil in mednarodno pravo, ki velja za mirovne sile.

Institut poveljniške odgovornosti je v slovenskem kazenskem pravu urejen splošno v IV. poglavju (37. člen) KZ RS, v katerem je opredeljen institut posrednega storilstva, ki za napeljevanje predvidi enako kazen kot za poskus storitve kaznivega dejanja. Konkretno pa KZ RS opredeli odgovornost vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih v členih od 100 do 103.

O poveljniški odgovornosti govori tudi ZObr v členih 44. (Odgovornost poveljnikov), 48. (Vojaška služba izven države) in v 56. členu, ki opredeli, da pripadniki SV kazensko odgovarjajo po KZ RS, odškodninsko pa v skladu s predpisi, ki urejajo odškodninsko odgovornost javnih uslužbencev. Posredno omenjajo poveljniško odgovornost tudi Pravila službe v SV v 56. členu.

Pomemben dokument pri odločanju poveljnika so tudi pravila delovanja, ki na območju delovanja operacije usmerjajo odločanje poveljnikov in vojakov o dovoljenih oblikah in načinih delovanja v odnosu do sovražnih strank in lokalnega prebivalstva. Pokrivajo širok spekter vprašanj, od tega, kako ravnati s pridržanimi osebami, do vprašanja, kdaj sme vojak uporabiti strelno orožje, bodisi v samoobrambi ali v napadu. Natančno določajo, v katerih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji smejo vojaške sile začeti in/ali nadaljevati z uporabo sile ter določajo stopnjo in način dovoljene uporabe sile.

Na najbolj splošni ravni določa pravila delovanja dokument z oznako MC 362/1 NATO *Rules of Engagement*. Pomembno je poudariti, da pravila delovanja načeloma niso pravni instrument in ne določajo pravnih pravic in obveznosti oboroženih sil. Po svoji pravni naravi so izenačena z ukazi nadrejenega. Če so torej pravila delovanja v neskladju z mednarodnim ali nacionalnim pravom, bodo poveljniki kazensko odgovarjali kljub temu, da so ravnali v

skladu s pravili delovanja. Po drugi strani pa lahko delovanje v nasprotju s pravili delovanja dokazuje opustitev vojakovih obveznosti in vodi do disciplinskih ukrepov.

Dokument, ki se neposredno ne navezuje na poveljniško odgovornost, pomaga pri izobraževanju in urjenju poveljnikov in podrejenih pa je STANAG 2449(1) z naslovom Usposabljanje s področja prava oboroženih spopadov (*Training in the Law of Armed Conflict*).

Pravnih aktov ki uravnajo poveljnikovo delovanje in njegovo odgovornost je relativno veliko, zato je poznavanje teh pravil in razumevanje razmerij med njimi pomembno pri delu vsakega poveljnika, še posebno pri njegovem delu na mednarodni operaciji ali misiji. Pri odločitvah poveljnikov naj bi sicer pomagala tudi država pošiljateljica z nasveti pravnih služb, vendar je poveljnik za svoje odločitve na koncu odgovoren sam.

10 LITERATURA

1. BAVCON in sodelavci. Mednarodno kazensko pravo. Uradni list RS, Ljubljana, 1997.
2. Häufig gestellte Fragen zum deutschen Engagement in Afghanistan und die Antworten der Bundesregierung – Bundesregierung. Dostopno prek: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/Afghanistan/FragenAntworten/2010-06-08-faq-afghanistan.html#doc248568bodyText8> (8. avgust 2010).
3. Breites Leistungsspektrum: Die Bundeswehr in Afghanistan - Bundeswehr. Dostopno prek: http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd443cTYFSYGYxgEh-pEwsaCUVH1vfV-P_NxU_QD9gtylckdHRUUAXwhEQ!!/delta/base64xml/L3dJdyEvd0ZNQUFzQUMvNEIVRS82X0NfNEVP (8. avgust 2010).
4. Misija ISAF je v hudih škripcih – Delo. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/87736> (9. avgust 2010).
5. Prihodnji teden začetek priprav slovenskih vojakov za skupino OMLT v Afganistanu - Dnevnik. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042334136> (8. avgust 2010).
6. DOLENC, Anton. Ženevske konvencije. Rdeči križ Slovenije, Ljubljana, 1993.
7. FINDLAY, T. The Use of Force in Peace Operations. Oxford University Press, New York, 2002.
8. JOGAN, Savin. Mednarodno vojno/humanitarno pravo. Uprava za razvoj MORs, Ljubljana, 1997.
9. KU, C. in JACOBSON, H.K. Democratic Accountability and the Use of Force in International Law. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
10. SANCIN Vasilka, ŠVARC Dominika, AMBROŽ Matjaž. Mednarodno pravo oboroženih spopadov. VPDRIU, Ljubljana, 2009.
11. Slovenski vojaki se pripravljajo na urjenje afganistanskega bataljona – Siol. Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/novice/2010/04/slovenski_vojaki_urjenje_afganistanskega_bataljona.aspx (8. avgust 2010).
12. V naslednjem tednu začetek usposabljanja slovenskih vojakov za nove naloge v Afganistanu - Slovenska vojska. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/odnosi-z-javnostjo/sporocila-za-javnost/novica/nov/v-naslednjem-tednu-zacetek-usposabljanja-slovenskih-vojakov-za-nove-naloge-v-afganistanu/> (8. avgust 2010).
13. Zračni napad v Kunduzu – Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Kunduz_airstrike (9. avgust 2010).

11 VIRI

1. FURLAN, Branimir in drugi. Vojaška doktrina. Defensor, Ljubljana, 2006.
2. Kazenski zakonik. Ur. l. RS 63/1994. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=70219&part=&highlight=kazenski+zakonik> (7. 8. 2010).
3. Rimski statut. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200184> (24. junij 2010).
4. STANAG 2449 Training in the Law of Armed Conflict. Nato Standardization Agency, 2004.
5. Ustanovna listina Združenih narodov. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/dokumenti/ulzn> (19. junij 2010).
6. Ustava Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (15. junij 2010).
7. Zakon o obrambi (Zobr-UPB-1). Ur.l.RS 103/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405> (3. avgust 2010).
8. Zakon o ratifikaciji Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (MRSMKS). Ur. l. RS 101/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200184> (7. 8. 2010).
9. Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV). Ur.l.RS. 68/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO4238.html (9. avgust 2010).
10. Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1-UPB-1). Ur.l.RS 113/2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2003113&stevilka=4929> (25. julij 2010).

12 SEZNAM KRATIC

EU Evropska unija (European Union)

GŠSV Generalštab Slovenske vojske

KZ Kazenski zakonik

MHP Mednarodno humanitarno pravo

MKS Mednarodno kazensko sodišče

MKSJ Mednarodno kazensko sodišče za območje bivše Jugoslavije

MVP Mednarodno vojno pravo

NATO Severno atlantska pogodbeno zveza (North Atlantic Treaty Organization)

OPLAN Operativni načrt (Operational/Operations plan)

OVSE Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN Organizacija Združenih narodov

ROE Pravila delovanja (Rules of Engagement)

RS Republika Slovenija

SOFA Sporazum o statusu sil (Status of Force Agreement)

SOMA Sporazum o statusu misije (Status of Mission Agreement)

SOP Standardni operativni postopek (Standard Operating Procedure)

SV Slovenska vojska

UL OZN Ustanovna listina Organizacije združenih narodov

ZObr Zakon o obrambi

IZJAVA O AVTORSTVU

Kandidat Žigmond Balog izjavljam, da sem avtor zaključne naloge z naslovom Odgovornost poveljnika v mednarodni operaciji ali misiji, ki sem jo napisal pod mentorstvom VVU XII. razreda Gregorja Potočnika.

S svojim podpisom zagotavljam da:

- je zaključna naloga izključno rezultat mojega lastnega dela,
- so vsa dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v zaključni nalogi, navedena oziroma citirana v skladu s SOP – ŠČ za oblikovanje zaključne naloge kandidatov in slušateljev ŠČ,
- se zavedam, da je plagiatorstvo kaznivo po Zakonu o avtorskih in sorodnih pravicah, (Uradni list številka 21/1995, 9/2001), prekršek pa podleže tudi ukrepom disciplinske odgovornosti v skladu s Pravili službe v Slovenski vojski,
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo zaključno nalogo in moj status v Slovenski vojski.

S podpisom se odrekam vsem materialnim pravicam v zvezi z zaključno nalogo in dovoljujem uporabo zaključne naloge v študijske namene.

V Mariboru, dne 23. 8. 2010

Podpis: